

Krešimir Galović

Ulica Antuna Bauera u Zagrebu – urbanističko-arhitektonski razvoj od srednjovjekovnog puta do moderne ulice

Krešimir Galović
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Ministarstvo kulture
RH – 10 000 Zagreb, Ulica Josipa Runjanina 2

UDK: 711.73(497.521.2)(091) 72(497.521.2)(091)
Izvorni znanstveni rad/Original Scientific Paper
Primljen/Received: 29. 3. 2016.

Ključne riječi: povijesna prometnica, transformacija, regulacija, urbanizacija

Key words: historic roads, transformation, regulation, urbanization

Ulica Antuna Bauera jedna je od najstarijih gradskih prometnica. Razvila se iz srednjovjekovnog puta na početku Laške Vesi koji je vodio prema rijeci Savi. Krajem 18. stoljeća između Vlačke ulice i potoka Medveščaka uz put prema Savi uređeni su biskupski vrtovi. Transformacija puta prema Savi u gradsku prometnicu započela je tijekom druge polovine 19. stoljeća izgradnjom Gradske klaonice. Tada je ovaj put nazvan Klaoničkom cestom, koja je u to vrijeme postala istočnom zagrebačkom periferijom. Iako je ovaj prostor još dugo vremena bio neizgrađen, gradska je uprava vrlo ozbiljno pristupila promišljanju njegove urbanizacije. Prvi plan donosi se već 1878. godine, a nakon njega uslijedili su regulatorni planovi iz 1887. te 1905. godine. Početkom 20. stoljeća Klaonička cesta glavni je nositelj urbanizacije ovog dijela grada oko kojega se formiraju novi gradski blokovi i ulični potezi. Intenzivna izgradnja stambenih objekata započela je nakon Prvog svjetskog rata. U to vrijeme ova se prigradska cesta počinje transformirati u modernu gradsku ulicu.

PUT KOJI VODI NA SAVU

Za razumijevanje povijesnog razvoja grada Zagreba i njegovih ulica jedno od ključnih polazišta je poznavanje povijesnih prometnica i putova koji su prolazili njegovim područjem. Neki od njih, sudeći prema arheološkim nalazima, koristili su se kao važne prometnice već od brončanog doba, a u vrijeme antike postali su sastavnim dijelom razgranatog sustava rimske cestovne mreže.¹ Najstarija

zagrebačka povijesna prometnica je Ilica, koja je nastala kao prirodna komunikacija slijedeći konfiguraciju najnižih jugozapadnih obronaka Medvednice. Kao prometnica korištena je već tijekom brončanog doba, a tijekom antike postaje sjevernim ogrankom rimske ceste koja je vodila od Stenjevca prema Andautoniji (Šćitarjevu) i Sisciji (Sisku).² U srednjem vijeku njenom je trasom prolazila tzv. Velika kraljevska cesta (*Magna via regis*). Na prostoru Trga bana Josipa Jelačića formiralo se veliko križište na kojemu je jedan krak ovog puta skretao prema jugu, odnosno prema rijeci Savi, a drugi je nastavljao Vlačkom ulicom prema istoku. Tijekom srednjeg vijeka upravo će se uz ove komunikacije, podno Gradeca i Kaptola, početi formirati najstarija gradska podgrađa: Laška Ves (*Vicus Latinorum*), Šošarska Ves (*Vicus sutorum Theutonicorum*) i Lončarska Ves (*Vicus lutifigulorum*).³

Uz ove velike cestovne pravce postojao je i čitav niz sporednih putova te poljskih staza i raznih prečaca koji su od sredine 19. stoljeća regulirani u ulice i uklopljeni u gradsku matricu, poput Puževe (Jurišičeve), Martičeve i Laginjine ulice. Jedan od povijesnih putova bila je i Ulica Antuna Bauera. Njen razvoj usko je povezan uz povijest Vlačke ulice, odnosno srednjovjekovnog naselja Laške Vesi. U najranije vrijeme Bauerova ulica spominjala se kao „put koji vodi na Savu“.⁴ Rudolf Strohal naziva ga kolnim putem koji je vodio „na vlaškoulička polja i vrtove.“⁵ Ovaj je put ucrtan na dva plana grada Zagreba s okolicom iz 18. stoljeća. Prvi je nastao u sklopu tzv. „Prve zemaljske jozefinske izmjere“,

1 Gregl, Z. (1984.): Pokušaj rekonstrukcije antičke cestovne mreže na području Zagreba, *Iz starog i novog Zagreba*, br. VI., Muzej grada Zagreba, 7-16.

2 Rendić-Miočević, A. (uredio) (1994./5.): *Zagreb prije Zagreba*, katalog izložbe, Muzej grada Zagreba, 80.

3 Buntak, F. (1996.): *Povijest Zagreba*, NZMH, Zagreb, 62-66.

4 Dobronić, L. (1991.): *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Školska knjiga, Zagreb, 101.

5 Strohal, R. (1933.): *Vlačka ulica i župa sv. Petra u Zagrebu*, Zagreb, 90.

1 Prva zemaljska jozefinska izmjera 1: 28.000, 1783./4., (Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Beč), detalj plana s Laškom Vesí, putom prema Savi, potokom Medveščakom i okolnim selištima

First land Josephine survey 1: 28.000, 1783/4, (Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Vienna), detail of map with Laška Ves, road to the Sava River, Medveščak creek and surrounding villages

2 Prva zemaljska jozefinska izmjera, detalj plana s izgrađenim objektima u istočnom dijelu Laške Vesí i prvim dijelom puta prema Savi

First land Josephine survey, detail of map with built facilities in the eastern part of Laška Ves and first section of the road to the Sava River

a drugi u sklopu vojne rukopisne topografske karte cara Franje Josipa II⁶ (sl. 1). Temeljem ovih dvaju planova moguće je vrlo detaljno rekonstruirati njegovu trasu. Kretao se od nekadašnjeg naselja Laška Ves do nekadašnjeg selišta Dubrava, obuhvaćajući u širokom luku zemljišta koja su od srednjeg vijeka uglavnom bila u vlasništvu zagrebačkog Kaptola. Put se kretao prema rijeci Savi prateći jednim dijelom korito nekadašnjeg potoka Medveščak. Kod lokaliteta Široko polje, u blizini savskog prijelaza Kraljev brod (*Kirin Brodar*), put se odvajao od Medveščaka prema istoku, odnosno u smjeru potoka Blizneca (*Bach Blisnicza*). Od potoka Blizneca put je zakretao prema sjeveroistoku prolazeći kroz selišta Vukomerec (*D. Vukomerecz*) i Trnavu (*D. Ternova*), a završavao je u Dubravi. Čitavo ovo područje bilo je poljoprivredno, osim istočnog dijela, odnosno prostora današnjeg Borongaja (*Porongay*), koji je bio prekriven šumom (*Wald Porongay*).

„Put koji vodi na Savu“ započinjao je na istočnoj periferiji Laške Vesí. Ovaj se dio Vlačke ulice počeo formirati tijekom 15. stoljeća. U arhivskim izvorima na ovom se prostoru 1433. godine spominje „hospital sv. Petra“ za gubavce (*pauperibus leprosis in hospitali S. Petri in suburbio Zagrabienzi*) s istoimenom crkvom (kapelom), grobljem te vinogradom i livadom na obližnjem brežuljku Laščini.⁷ Točna lokacija crkve sv. Petra i hospicija je nepoznata. U pisanom

izvoru iz 1513. godine navodi se da se hospicij nalazio južno od „javnog puta nasuprot Savi“ (ab occidente via publica, que via tendit versus Zawam de sancto Petro).⁸ Temeljem njega Rudolf Strohal zaključuje da se hospicij sv. Petra morao nalaziti „negdje na današnjoj Sigečici kraj Save.“⁹ Lelja Dobronić mnogo opreznije zaključuje da su se crkva i hospicij gubavaca morali nalaziti izvan naselja na nekom osamljenom mjestu, odnosno da su se zemlje u vlasništvu ovog hospicija nalazile južno od ceste na području Laške Vesí, najvjerojatnije negdje na njenom istočnom kraju pred samim ulazom u naselje, odnosno u neposrednoj blizini današnje crkve sv. Petra¹⁰. Tijekom 16. stoljeća crkva sv. Petra postaje laškoveškom župnom crkvom. Kada se to dogodilo nije točno utvrđeno. No, u svakom slučaju do njena proglašenja moglo je doći tek nakon nestanka (rušenja) prvotne laškoveške župne crkve sv. Antuna i njenog hospicija, čija je lokacija također nepoznata. Pretpostavlja se da je to moralo biti između 1519. i 1574. godine.¹¹ Uspostavom župe sv. Petra započinje širenje Laške Vesí prema istoku. Na samom početku 17. stoljeća biskup Nikola Selnički dao je srušiti hospicij, koji je u to vrijeme već bio zapušten i ruševan. Prema opisu kanoničke vizitacije iz 1692. godine crkva sv. Petra izgledala je vrlo skromno.¹² Glavni se ulaz nalazio na zapadnoj strani, a ispred južnih vrata bio je otvoreni trijem s oltarom za služenje mise.¹³ Uz crkvu se nalazilo i groblje

6 Prva zemaljska jozefinska izmjera 1: 28.000, 1783./4., Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Beč.

Rukopisna vojna topografska karta Hrvatske, 1: 57.600, 1783./4., Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Beč.

7 *Monumenta historica civitatis Zagrabiae*, pripremio Ivan Krstitelj Tkalčić, sv. II., 1400.-1499., Zagreb, 1894., doc. 63, Anno 1433. 14. Marcii. Quinqueecclesiis, A Johanne Albeno, episc. zagrab. pia legata testamento relinquuntur, str. 73.

8 *Monumenta historica civitatis Zagrabiae*, pripremio Ivan Krstitelj Tkalčić, sv. XI., 1471.-1526., Zagreb, 1905., doc. (Anno) 1513. Inventarium prebenda sancte Dorothee, str. 196.

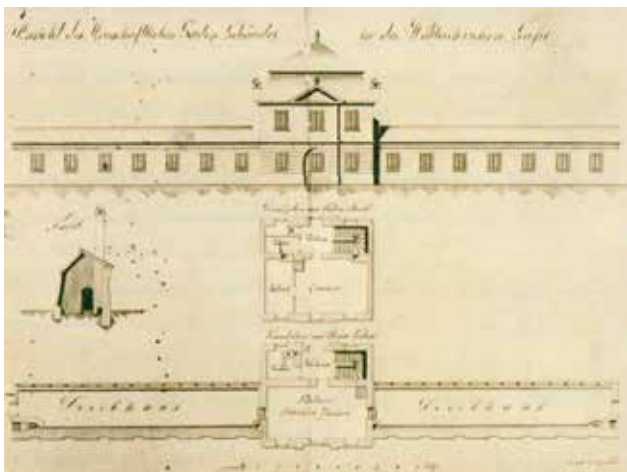
9 Strohal, R. (1933.): nav. dj.: 34.

10 Dobronić, L. (1991.): nav. dj.: 84.

11 Isto: 85.

12 Strohal, R. (1933.): nav. dj.: 9.

13 Isto: 9.

3 Josip Reymund, Projekt biskupske vrtne kuće u Vlaškoj ulici 1790., Nadbiskupski arhiv u Zagrebu

Josip Reymund, Project of bishop's garden house in Vlaška Street 1790, Archiepiscopal Archives in Zagreb

4 Joseph Szeman i Ferenc Karacs, Mappa Dioecensis Zagrabienensis, list 3, Budimpešta, 1822., (Uprava za zaštitu kulturne baštine)

Joseph Szeman and Ferenc Karacs, Mappa Dioecensis Zagrabienensis, page 3, Budapest, 1822, (Directorate for Cultural Heritage Protection)

na kojemu su se pokapali ondašnji siromašni župljani. Prema kanonskoj vizitaciji iz 1750. godine crkva je bila vrlo trošna, zbog čega je biskup Franjo Thauszy odlučio da se krene s njenom obnovom.¹⁴ No, na kraju je odlučeno da se izgradi nova crkva. Nova župna crkva izgrađena je 1770. godine. Njena izgradnja ključan je događaj u prostornom oblikovanju Vlaške, a tako i okolnih ulica od kraja 18. stoljeća do prvih desetljeća 20. stoljeća.

POČETCI URBANIZACIJE

Prostor Bauerove ulice, odnosno „puta koji vodi na Savu“ do kraja 18. stoljeća bio je okružen vrtovima, poljima i oranicama. Na planovima grada Zagreba s okolicom u sklopu tzv. „Prve zemaljske jozefinske izmjere“ te vojne rukopisne topografske karte cara Franje Josipa II., duž ovog puta nije ucrtan niti jedan izgrađeni objekt (sl. 2). Južna strana Laške Vesi izgrađena je do početka „puta prema Savi“, a sjeverna do župne crkve sv. Petra. Na oba je plana jugoistočno od crkve sv. Petra, uz pravac današnje Vlaške ulice, ucrtano groblje (Begrabnis), a s njegove zapadne strane ograđeni prostor s četirima objektima nepoznate namjene. Ovo je ujedno i najistočnija točka do koje je tada dopiralo ovo naselje.¹⁵

14 Isto: 9.

15 Ovo se groblje najvjerojatnije nalazilo na prostoru između današnje Vlaške ulice 90, te Derenčinove i Martičeve ulice. Strohal ga smješta nešto istočnije, odnosno na prostoru između Derenčinove ulice i Vlaške ulice 116, odnosno na mjestu gdje se nalaze stambeno-poslovni objekti industrijalca Vladimira Arka. Ovo je groblje osnovano tijekom prve polovine 17. stoljeća. Prema Strohalu, bilo je napušteno vrlo brzo „radi vlažnog tla“ (Strohal, R. (1933.): nav. dj.: 14), a nakon čega je bilo „osnovano uz crkvu, u koje su se pokapali mrtvaci sve do konca 18. vijeka.“ Planovi grada Zagreba iz 1783./4. pobijaju ovu Strohalovu tvrdnju budući da uz crkvu nije ucrtavano groblje, već jugoistočno uz Vlašku ulicu.

Do ključnog pomaka u urbanizaciji Laške Vesi dolazi krajem 18. stoljeća. Prema propisu biskupa Josipa Galjufa, stanovnici Laške Vesi su se tijekom 1777. godine ugovorom obvezali da će svoje mahom drvene kuće zamijeniti onima čvrste građe, odnosno zidanima.¹⁶ Drugi važan pomak dolazi s biskupom Maksimilijanom Vrhovcem, koji je inicirao uređenje čitave Laške Vesi. On je 1827. godine osnovao i posebnu zakladu „za dobro općine Vlaška ulica“.¹⁷ Zakladom su upravljali zagrebački biskupi, a sve kamate od nje imale su se trošiti za „ukras Vlaške ulice i zajedničku korist.“¹⁸ Najznačajniji Vrhovčev zahvat u Vlaškoj ulici bilo je uređenje vrta (Hortus Episcopalis) na zapuštenom biskupskom zemljištu uz „put koji vodi na Savu“.¹⁹ Za izradu projekta Vrhovec je angažirao 1790. godine bečkog graditelja Josipa Reymunda.²⁰ On je izradio projekte za vrtnu kuću, staklenike i gospodarske zgrade iza kojih su se prema jugu uz „put prema Savi“ pružali uređeni vrtovi (sl. 3). Ovom je vizurom, poput kakvog ladanjskog dvorca, dominirao izduženi kasnobarokno-klasicistički objekt s istaknutim jednokatnim središnjim dijelom prekrivenim mansardnim krovom (Vlaška ulica 70-72). Bočna krila ovog objekta (nekadašnji staklenici) srušena su tijekom 1926. godine za potrebe gradnje trgovačko-stambenog bloka Nadarbine Nadbiskupije zagrebačke. Uređenjem kompleksa biskupskih vrtova utvrđen je pravac buduće ulice koji

16 Dobronić, L. (1991.): nav. dj.: 101.

17 Isto: 108.

18 Deželić, S. (1907.): *Vrhovčeva zaklada za imovnu općinu Vlaška ulica*, Zagreb, 9.

19 Prvotno ovaj se vrt nalazio na zemljištu kasnijeg orfanotorija u Vlaškoj ulici 38, a koji je također izgrađen za Vrhovčeva života.

20 Dobronić, L. (1971.): *Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba*, Zagreb, 41-42.

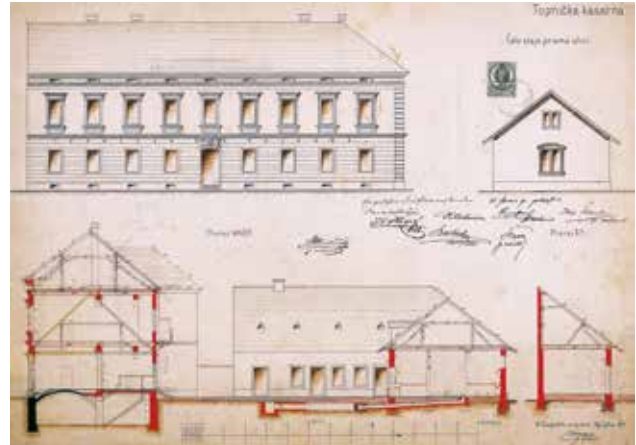

5 Rukopisna karta karta Zagreba i okolice (Agram sammt Umgebung), 1: 14400, 1853./4., (Österreichisches Staatsarchiv- Kriegsarchiv, Beč), detalj s biskupskim vrtovima uz put prema Savi, potokom Medveščakom i okolnim poljima

Manuscript map of Zagreb and surroundings (Agram sammt Umgebung), 1: 14400, 1853/4, (Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Vienna), detail with bishop's gardens along the way to the Sava River, Medveščak creek and surrounding fields

se uz neke manje korekcije neće znatnije mijenjati tijekom kasnijih regulacija.

Kompleks vrtova detaljno je opisao 1831. godine hortikulturalni stručnjak Mihalj Kunić.²¹ Vrtna je kuća, piše Kunić, uz Vlašku ulicu „velika i ugledna, po načinu gradnje slična kakvom ugarskom ladanjskom dvorcu, na uličnoj fronti s visokim prizemljem od sedamnaest prozora, ukras je ove duge i široke ulice.“²² Prema njegovom opisu vrt se pružao na deset jutara zemlje, bio je uređen prema „njemačko-francuskom ukusu“ s ravnim alejama koje su se sjekle pod ostrim kutovima.²³ Sve zgrade uz Vlašku ulicu služile su kao staklenici za uzgoj južnog bilja (naranče, limuni, granatne jabuke, oleandri, lovor, masline).²⁴ Iza ovih zgrada nalazio se „prednji vrt“ (voćnjak) koji se protezao do prvog kanala (otprilike pravcem Martićeve ulice).²⁵ Iza prednjeg vrta slijedio je „srednji vrt“ (povrtnjak) koji se protezao do drugog kanala, iza koga je slijedio „stražnji vrt“ (voćnjak).²⁶ Kompleks je završavao, prema Kunićevu opisu, s engleskim parkom u kojem su bile zasađene breze. Južna granica ovog kompleksa dosegla je do potoka Medveščaka, odnosno križanja Bauerove i Zvonimirove ulice. Uz jugoistočnu stranu biskupskih vrtova, odnosno „puta prema Savi“, nalazila se

6 Rupert Melkus, Projekt adaptacije stambene kuće u Vlaškoj ulici 74 u topničku vojarnu, 1873., (Državni arhiv u Zagrebu), pročelja i presjeci Rupert Melkus, Project of renovation of residential house in Vlaška Street 74 into artillery barracks, 1873, (State Archives in Zagreb), facades and cross-sections

velika oranica, koja se tijekom 19. stoljeća nazivala „ispod vrtah“, „Blandička oranica“ te „Galiufovo zemljište“.²⁷

Najraniji grafički prikaz biskupskih vrtova nalazi se na veduti grada Zagreba iz mape zemljovida Zagrebačke biskupije (*Mappa Dioecensis Zagrabensis*) geometra Josepha Szemana i ilustratora Ferenc Karacsza iz 1822. godine (sl. 4). Isti je kompleks prikazan i na planu grada Zagreba Petra Haillera iz 1825. godine (*Plan der K. Freystadt Agram in Kroatien*). Na oba je plana prikazan raskošno uređen biskupski vrt koji se proteže duž puta prema Savi od Vlaške ulice na sjeveru do potoka Medveščaka na jugu.

Prema planovima izrađenim između 1825. i 1864. godine okolni prostor „puta prema Savi“ i biskupskih vrtova još je neizgrađen²⁸ (sl. 5). U potpunosti je prekriven vrtovima, poljima i oranicama. Rubnim dijelovima vrtova u osi istok – zapad (između Draškovićeve i Bauerove ulice) prolazili su kanal i put koji je početkom 20. stoljeća reguliran u produženu Jurišićevu, odnosno Martićevu ulicu.²⁹

Sredinom 19. stoljeća na „putu prema Savi“ formirala su se u smjeru istoka dva nova odvojka. Prvi se odvojak nalazio uz „prednji“ nadbiskupski vrt, prateći južnu

21 Kunićev opis objavljen je u Allgemeine Deutsche Gartenzeitung, 6. III. 1831., Passau, str. 65-66. Njegov je opis objavila Dobronić, L. (1991.): *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Zagreb.

22 Dobronić, L. (1991.): *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Zagreb, 105.

23 Isto: 105.

24 Isto: 105.

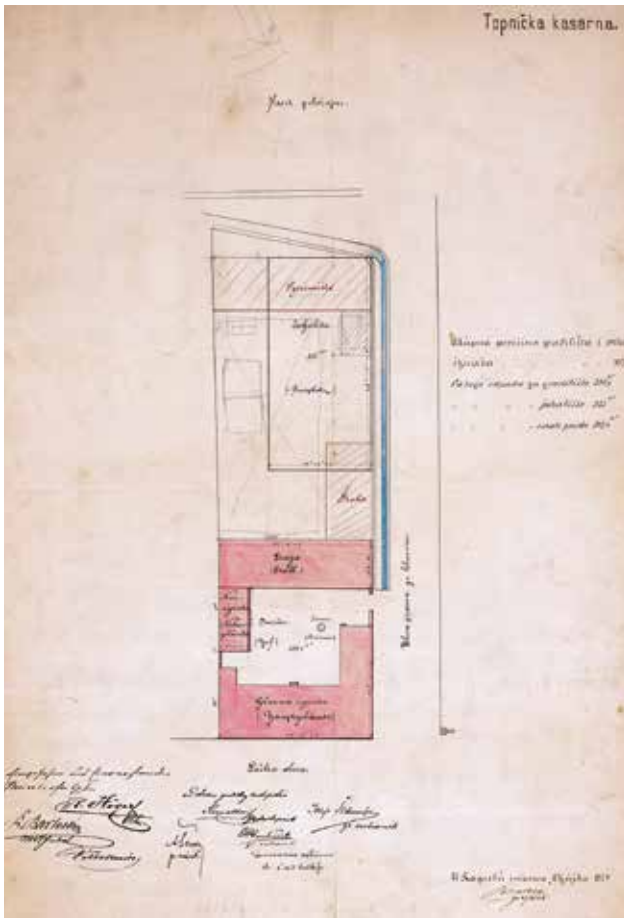
25 Isto: 105.

26 Isto: 105.

27 Ulčnik, I. (1942.): *Vjekoslav Frigan odvjetnik i bivši načelnik grada Zagreba*, Zagreb (revija), God. 10, br. 3-4, Zagreb, 79.

28 Plan grada Zagreba Petra Haillera, ces. i kralj. provincijala i otpremnika poštanskih kola u Zagrebu, 1825.; Rukopisna karta karta Zagreba i okolice (Agram sammt Umgebung), 1: 14400, 1853./4., Österreichische Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Beč; Tiskana karta Zagreba i okolice (Agram sammt Umgebung), 1: 14400, 1853./4, Muzej grada Zagreba; Katastarski plan grada Zagreba (Prva katastarska izmjera), 1862./4. 1: 1.440, Muzej grada Zagreba.

29 Isto.

7 Rupert Melkus, Projekt adaptacije stambene kuće u Vlaškoj ulici 74 u topničku vojarnu, 1873., (Državni arhiv u Zagrebu), situacija s ucrtanim gospodarskim objektima uz put prema Savi

Rupert Melkus, Project of renovation of residential house in Vlaška Street 74 into artillery barracks, 1873, (State Archives in Zagreb), layout with marked economic facilities along the way to the Sava River

granicu vlaškouličkih vrtova prema potoku Laščinščaku.³⁰ Njegov se pravac djelomično poklapao s Laginjinom ulicom, koja je sve do prvih desetljeća 20. stoljeća krivudala poput poljskog puta između vlaškouličkih vrtova i industrijskih objekata južno od Međašnjeg (Kvaternikovog) trga do Sajmišne (Heinzlove) ulice.³¹ Pomicanjem regulatornog pravca prema jugu ovaj je odvojak početkom 20. stoljeća reguliran u produljenu Martičevu ulicu, a tijekom tridesetih godina započela je izgradnja stambenih objekata u Laginjinovoj ulici.

Drugi odvojak „puta prema Savi“ započinjao uz jugoistočnu granicu nadbiskupskih vrtova i vodio je prema Zavrtnici.³² Jednim dijelom on se poklapao sa Zvonimirovom

30 Rukopisna karta karta Zagreba i okolice (Agram sammt Umgebung), 1: 14400, 1853./4., Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Beč; Tiskana karta Zagreba i okolice (Agram sammt Umgebung), 1: 14400, 1853./4., Muzej grada Zagreba.

31 U to se vrijeme ova ulica nazivala Bačvarskom ulicom.

32 Vidi bilješku 30.

ulicom.³³ Ovaj odvojak u potpunosti nestaje tijekom 20. stoljeća izgradnjom Zvonimirove ulice i istočnih gradskih predjela.

Početak buduće Bauerove ulice građevinski je definiran tijekom pedesetih godina 19. stoljeća. Prema katastarskim popisima kuća i popisu stanovništva iz 1857. godine, doznajemo da je u to vrijeme na uglu Vlaške ulice (danas kbr. 74) i „puta prema Savi“ postojala kuća u vlasništvu Matheasa Lukšića.³⁴ To je ujedno i najranije izgrađen objekt na prostoru Bauerove ulice. Prema svemu sudeći, ova je kuća bila izgrađena nešto ranije, budući da je ista ucrtana i na planovima grada iz 1853. godine.³⁵ Kuća je ucrtana i na katastarskom planu iz 1864. godine.³⁶ Kako je izvorno izgledala najbolje nam pokazuju njeni nacrti iz 1874. godine³⁷ (sl. 6). Naime, 1873. godine ova je kuća kupljena za potrebe smještaja vojske. Tim povodom izrađen je projekt njene adaptacije i proširenja u topničku vojarnu.³⁸ Iz priloženih nacrti vidimo da je ova uglovnica bila jednokatna s glavnim, sjevernim krilom orijentiranim prema Vlaškoj ulici te zapadnim prema Bauerovoj ulici³⁹ (sl. 7). Nasuprot zapadnog krila uz Bauerovu ulicu nalazila se staja te s južne strane jedna pomoćna zgrada.⁴⁰ Između njih formirano je poveće dvorište s bunarom i kolnim ulazom iz Bauerove ulice.⁴¹ Projekt proširenja i prenamjene izveden je 1876. godine.⁴² Tada je za potrebe vojarnu uz Bauerovu ulicu u osi sjever – jug (do današnje Laginjinine ulice) izgrađeno nekoliko gospodarskih objekata (štala, spremište, gnojnica), između kojih se nalazilo jahalište (*Reitplatz*).⁴³

KLAONIČKA CESTA

Tijekom druge polovine 19. stoljeća „put koji vodi na Savu“ počeo se transformirati u novu gradsku prometnicu. Prijelomni događaj bio je premještanje gradske klaonice iz Puževe (Jurišićeve) ulice na novu lokaciju u današnjoj

33 Još tijekom dvadesetih godina 20. stoljeća Klaonička cesta (Bauerova ulica) i ovaj odvojak administrativno su pripadali istoj poreznoj općini i kotaru, zbog čega se i ovaj potez do Zavrtnice nazivao Klaoničkom cestom. Vidi: *Adresar sveopći obavjesnik slob. i kralj. grada Zagreba za 1921. god.*, Zagreb, 1920.

34 Dobronić, L. (1959.): *Stare numeracije kuća u Zagrebu*, Zagreb, 203.

35 Rukopisna karta karta Zagreba i okolice (Agram sammt Umgebung), 1: 14400, 1853./4., Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Beč; Tiskana karta Zagreba i okolice (Agram sammt Umgebung), 1: 14400, 1853./4., Muzej grada Zagreba.

36 Katastarski plan grada Zagreba (Prva katastarska izmjera), 1862./4. 1: 1.440, Muzej grada Zagreba.

37 Topnička kasarna, pročelja i presjeci, ožujak 1874., Državni arhiv u Zagrebu/GPZ; Topnička kasarna, nacrt položajni, ožujak 1874., Državni arhiv u Zagrebu/GPZ.

38 Isto.

39 Isto.

40 Isto.

41 Isto.

42 Isto.

43 Isto.

Bauerovoj ulici.⁴⁴ Vrijeme je to početka intenzivnog razvoja i industrijalizacije grada Zagreba. Ključan događaj u ovim promjenama jest teritorijalno ujedinjenje 7. travnja 1850. godine samostalnih gradskih općina: Gradec, Kapitol, Nova Ves, Vlačka ulica i Horvati u jedinstveni grad Zagreb. Ujedinjenje gradskih općina omogućilo je pristupanju izradi važnih gradskih razvojnih dokumenata, na prvom mjestu generalnih regulatornih osnova. Prvom regulatornom osnovom iz 1865., a potom i drugom iz 1887. godine (prihvaćena 1888.) postavljene su osnovne odrednice prostornog razvoja grada Zagreba. Od 1898. godine započinje planiranje širenja grada prema njegovim rubnim dijelovima, što je kulminiralo osnovom iz 1905. koja je planski dosegla krajnje točke tadašnje gradske periferije.⁴⁵

Značajan događaj u razvoju istočne gradske periferije jest premještanje gradske klaonice na novu lokaciju u današnjoj Bauerovoj ulici.⁴⁶ Tijekom 19. stoljeća klaonica je u nekoliko navrata mijenjala lokaciju. Početkom 19. stoljeća nalazila se na gradskom zemljištu na nekadašnjoj Harmici (Trg bana Jelačića 15-16). Nakon što je 1826. godine ovo zemljište prodano, grad je iznajmio biskupsku klaonicu na periferiji uz potok Medveščak na uglu Ružične (Kurelčeve) i Puževe (Jurišićeve) ulice.⁴⁷ Kako se u to vrijeme grad sve više širio, tako se prostor periferije od sredine 19. stoljeća počeo urbanizirati, a nova se granica grada pomakla prema istoku. Zbog neodgovarajućih zdravstvenih i higijenskih uvjeta već je tijekom 1853. godine gradski fizik dr. Škender Mraović predložio gradskoj upravi da se radi „boljeg reda i čistoće uredi nova klaonica.“⁴⁸ Tim je povodom gradska uprava povjerala dr. Mraoviću i gradskom senatoru Vrbaniću da izrade osnovu nove klaonice s troškovnikom, kako bi se što prije prionulo na njenu gradnju.⁴⁹ Zbog nedostatka novčanih sredstava od ove se gradnje odustalo. Kako bi se prikupila sredstva za gradnju nove klaonice (ubionice), mesarskom je cehu uveden poseban namet.⁵⁰

Nakon dugog vremena nova inicijativa za njenu gradnju pokrenuta je 1861. godine.⁵¹ No i tada je odgođen njen premještanje. Konačno je 19. siječnja 1863. godine gradsko zastupstvo donijelo odluku da se nova klaonica gradi uz „put

8 Nacrtni plan Zagreba u izdanju Dragutina Albrechta, 1: 5.760, 1864., Muzej grada Zagreba, detalj s biskupskim vrtovima, Klaoničkom cestom i Gradskom klaonicom uz potok Medveščak

Blueprint of Zagreb in the edition of Dragutin Albrecht, 1: 5.760, 1864, Zagreb City Museum, detail with bishop's gardens, Slaughterhouse road and City slaughterhouse along Medveščak creek

prema Savi“ na gradskoj oranici nazvanoj „Blandička“.⁵² Riječ je o velikom zemljištu, tada nazivanom i „ispod vrta“, koje se nalazilo uz jugoistočni dio vlaškouličkih biskupskih vrtova.⁵³ Grad je ovo zemljište otkupio na dražbi 1860. godine za 5453 forinti.⁵⁴ Kako je kupljeno zemljište bilo preveliko za klaonicu, dio je terena prodan novoveškom mlinaru Ivanu Ponderku.⁵⁵

Za smještanje klaonice određen je dio terena uz potok Medveščak (stambeni blok Bauerova – Breščenskoga – Vojnovićeva – Zvomimirova), a njen je položaj bio već i rukom skicirano ucrtan i na planu prve katastarske izmjere grada iz 1862. – 1864. godine.⁵⁶ U početku je bila planirana izgradnja klaoničkog kompleksa s četiri zgrade. No, zbog stalnih financijskih problema odlučeno je da se prvo izgradi samo glavna zgrada, dok bi se ostali objekti gradili tijekom vremena. Za gradnju klaonice 23. veljače 1863. gradska je uprava prihvatila ponudu poduzetnika Franje Denka, koji

44 Ulčnik, I. (1942.): nav. dj.: 78-79.

45 Franković, E. (1983.): Regulatorna osnova istočnih područja Zagreba, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, JAZU, knj. 49, Zagreb, 245-274.; Franković, E. (1988.): Lenucijeva era, *Arhitektura*, br. 204-207, Zagreb, 81-111.

46 Hudovski, A. (ur.) (1892.): *Kažiput za urodjenike i strance*, Zagreb, 84.

47 Ulčnik, I. (1942.): Vjekoslav Frigan odvjetnik i bivši načelnik grada Zagreba, *Zagreb (revija)*, God. 10, br. 3-4, Zagreb, 78-79; Strohal, R. (1933.): *Vlačka ulica i župa sv. Petra u Zagrebu*, Zagreb, 90. (bilješka 5)

48 Isto.

49 Isto.

50 Isto.

51 Isto.

52 Isto.

53 Rukopisna karta karta Zagreba i okolice (Agram sammt Umgebung), 1: 14400, 1853./4., Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Beč; Tiskana karta Zagreba i okolice (Agram sammt Umgebung), 1: 14400, 1853./4, Muzej grada Zagreba.

54 Kao vlasnika zemljišta Ulčnik u svom prikazu navodi samo prezime Galiuf bez dodatnih objašnjenja. U gradskim arhivskim dokumentima iz 18. i 19. st. često se pojavljuje prezime Gallyuf (Galliuf, Galyuf, Galljuf). Prema popisu stanovništva iz 1857. kao vlasnik zemljišta u Vlačkoj ulici 42/Draškovićeva 2 navodi se stanoviti Ziga Galyuf, a za Vlačku ulicu 64 samo se navodi da je Gallyufovo imanje (praedium Galljuf).

55 Vidi bilješku 47.

56 Katastarski plan grada Zagreba (Prva katastarska izmjera), 1862./4. 1: 1.440, Muzej grada Zagreba.

9 Rekonstrukcija položaja biskupskih vrtova, Gradske klaonice i potoka Medveščaka na suvremenoj zračnoj snimci pomoću preklapanja s Albrechtovim nacrtom Zagreba iz 1864.

Reconstruction of the position of bishop's gardens, City slaughterhouse and Medveščak creek in a contemporary air shot by means of overlap with Albrecht's blueprint dated 1864

se obvezao da će glavnu zgradu izgraditi za 43.000 forinti.⁵⁷ Kamen temeljac za novu klaonicu položen je 18. travnja 1863. godine uz prisutnost zagrebačkog načelnika Vjekoslava Frigana i gradskih zastupnika.⁵⁸ Klaonica je započela s radom 1. svibnja 1865. godine⁵⁹ (sl. 8).

Klaonički je kompleks prvi put točno ucrtan u planu grada iz 1864. godine u izdanju zagrebačkog tiskara Dragutina Albrehta⁶⁰ (sl. 9). Vrlo detaljan opis klaonice nalazimo i u vodiču grada Zagreba Adolfa Hudovskog iz 1892. godine naslovljenog „Kažiput za urodjenike i strance.“ Prema njegovu opisu „ova klaonica ima potrebite zračne prostorije za klanje marve, krmadi, teladi i sitne stoke; staje za motrenje marve, određene za klanje i stambenu sgradu i pisarnu za upravitelja. Providjena je vodom i uzdržaje se u najboljem redu i uzornoj čistoći.“⁶¹ O samom izgledu Gradske klaonice najbolje svjedoči nekoliko fotografija načinjenih

10 Fotografija kompleksa Gradske klaonice iz vremena neposredno prije njenog rušenja početkom tridesetih godina 20. stoljeća, Zbirka Ivana Ulčnika, (Državni arhiv u Zagrebu)

Photograph of the City slaughterhouse complex from the time just before its demolition in the early thirties of the 20th century, Collection of Ivan Ulčnik, (State Archives in Zagreb)

neposredno pred njeno rušenje početkom tridesetih godina⁶² (sl. 10). Kompleks je s istoka zatvarala u osi sjever – jug jednokatna zgrada na koju su se nadovezivala dva prizemna bočna krila između kojih se nalazilo veliko dvorište. Ovo je dvorište sa zapadne strane duž Klaoničke ceste zatvarala jedna prizemnica uz koju se nalazio glavni ulaz u Klaonicu.

Izgradnja klaoničkog kompleksa na istočnoj gradskoj periferiji označit će početak procesa urbanizacije ovog dijela grada, a nekadašnji „put koji vodi na Savu“ nazvan je Klaoničkom cestom. Kontinuirano ovaj se naziv pojavljuje na gradskim planovima i drugim pisanim dokumentima od 1878. do 1938. godine, kada je cesta preimenovana u Ulicu Antuna Bauera. Administrativno, Klaonička cesta protezala se od Vlaške ulice na sjeveru do potoka Medveščaka (zapadni dio Zvonimirove ulice) na jugu.⁶³ Kod potoka Medveščaka Klaonička se cesta račvala na dva puta. Prvi je put uz korito Medveščaka išao smjerom nekadašnjeg puta prema Savi. Tijekom vremena u više je navrata mijenjao naziv – produljena Klaonička cesta, Sajmište, a tijekom dvadesetih godina 20. stoljeća nazvan je Lorkovićevom ulicom. Drugi je put kod potoka Medveščaka skretao prema istoku u smjeru Zavrtnice.⁶⁴ Izgradnjom Zvonimirove i okolnih ulica trasa ovog puta je nestala.

57 Vidi bilješku 47.

58 Isto.

59 Isto.

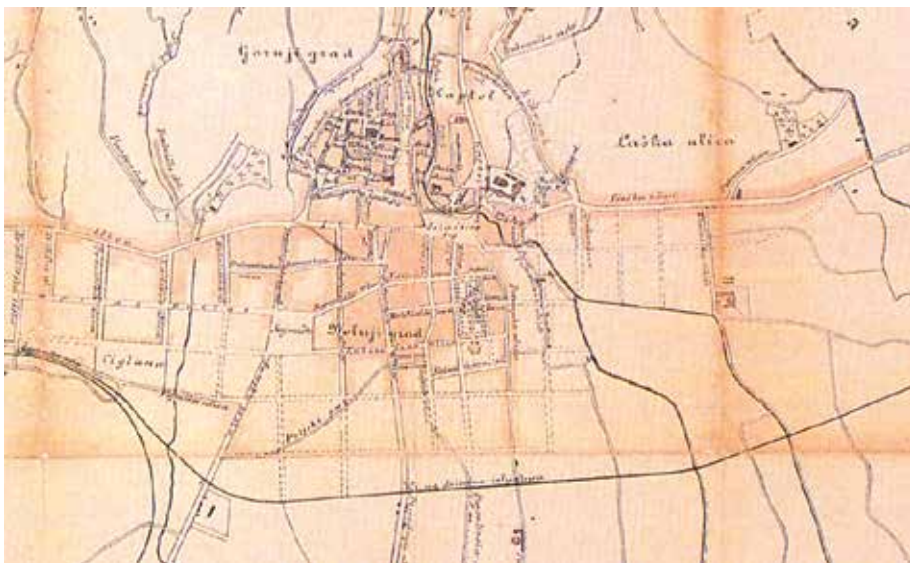
60 Nacrt Zagreba Dragutina Albrehta, 1: 5.760, 1864., Muzej grada Zagreba.

61 Hudovski, A. (ur.), (1892.): nav. dj.: 84. Uz vodič je priložen i plan grada na kome je također ucrtan klaonički kompleks.

62 Zbirke Ivana Ulčnika, Klaonica stara, Državni arhiv u Zagrebu.

63 Nacrt grada Zagreba, Gradski gradjevni ured, 1: 11.520, 1878., Muzej grada Zagreba; Nacrt grada Zagreba, regulatorna osnova, Gradski gradjevni ured, 1: 11.520, 1889., Muzej grada Zagreba; Nacrt grada Zagreba, Gradski gradjevni ured, 1: 11.520, 1898., Muzej grada Zagreba.

64 Objekti koji su se nalazili uz ovaj put bili su adresirani na Klaoničku cestu. Tako je i Zagrebačka dionička tvornica papira na Zavrtnici još 1920. imala adresu Klaonička cesta 19.

11 Nacrt grada Zagreba, 1: 11.520, Gradski građevni ured, 1878., Muzej grada Zagreba, detalj s vidljivom mrežom novih gradskih blokova i uličnih poteza

Blueprint of the City of Zagreb, 1: 11.520, City Building Office, 1878, Zagreb City Museum, detail with visible network of new city blocks and street outlines

URBANIZACIJA ISTOČNE GRADSKE PERIFERIJE U SKLOPU PRVIH REGULATORNIH OSNOVA

Iako je prostor između Vlaške ulice i Klaoničke ceste bio neizgrađen i mahom korišten u poljoprivredne svrhe, gradska je uprava tijekom druge polovine 19. stoljeća vrlo ozbiljno pristupila promišljanju njegove urbanizacije. U tom je kontekstu važan „Nacrt grada Zagreba“, koji je 1878. godine izradio Gradski građevni ured na čelu s inženjerom Rupertom Melkusom⁶⁵ (sl. 11). Ovim je opsežnim nacrtom regulacije grada planirana i urbanizacija istočne gradske periferije između Draškovićeve i Vlaške ulice te Klaoničke ceste i potoka Medveščaka. Na ovom je potezu Melkus planirao izgradnju u pravilnom rasteru šest velikih gradskih blokova, zbog kojih u potpunosti nestaju nadbiskupski vrtovi duž Klaoničke ceste.⁶⁶ Između njih od Vlaške ulice do potoka Medveščaka planirana su u osi sjever – jug dva ulična poteza, a od Draškovićeve ulice do Klaoničke ceste planirana je produljena Jurišićeva (Martićeve) ulica.⁶⁷ Već je tada planiran i produžetak produljene Jurišićeve (Martićeve) ulice istočno od Klaoničke ceste u smjeru gradske mitnice, odnosno budućeg Međašnog (Kvaternikovog) trga.⁶⁸ Usprkos ovim planovima, Martićeva ulica bit će u potpunosti izgrađena tek krajem 20. stoljeća.⁶⁹

Ambiciozna Melkusova ideja urbanizacije i izgradnje jugoistočne gradske periferije bit će vrlo brzo osujećena,

65 Nacrt grada Zagreba, 1: 11.520, Gradski građevni ured, 1878., Muzej grada Zagreba.

66 Isto.

67 Isto.

68 Isto.

69 Istočni nastavak Martićeve ulice početkom 20. stoljeća nazivao se Bačvarskom ulicom i bio je usko povezan uz tvornicu bačava (danas Park Bartola Kašića), dijela tvorničkog kompleksa alkoholnih pića Arko. Regulacija istočnog dijela Martićeve ulice započinje tek početkom tridesetih godina 20. stoljeća, kada se naziva i Produženom Martićevom ulicom.

prvo planom izgradnje kompleksa vojarni na tom prostoru, a potom i tzv. „drugom regulatornom osnovom Zagreba“. Naime 1879. godine donesen je za čitavu Monarhiju Zakon o nastanjivanju, odnosno o ukonačenju vojske s ciljem rješavanja gorućeg problema smještaja većeg broja vojnika na jednom mjestu te utvrđivanja građevnih standarda za gradnju vojarni.⁷⁰ Temeljem ovog zakona gradska je uprava Ministarstvu rata odmah podnijela ponudu za izgradnju nekoliko vojarni – dviju pješačkih te topničke i konjaničke vojarni.⁷¹ S tim u skladu 1880. godine izrađen je detaljan prostorni plan s razmještajem novih vojarni.⁷² Prema njemu određeno je nekoliko lokacija za njihov smještaj – pješačke na početku Savske ceste, a topničke i konjaničke na neizgrađenom prostoru između Draškovićeve i Klaoničke ceste. Ovaj je plan Ministarstvo odobrilo početkom 1881. godine uz uvjet regulacije, odnosno prelaganja potoka Medveščaka.⁷³ Iako je plan bio odobren, rasprave o njegovoj realizaciji trajale su više godina.

Melkusov je plan osobito izmijenjen s tzv. drugom regulatornom osnovom Zagreba iz 1887. godine (sl. 12). Novom se osnovom obuhvat urbanizacije znatno pomiče prema zapadnoj, južnoj i istočnoj gradskoj periferiji.⁷⁴ Važan naglasak je na gradskim komunikacijama u smjeru sjever – jug te istok – zapad. Planira se uređenje starih putova te uvođenje novih. Osobito je važno nekoliko cestovnih komunikacija kojima se planiralo spajanje zapadnih gradskih predjela

70 Knežević, S. (2011.): *Zagreb, art, memorija*, poglavlje: K.U.K. vojarni u Zagrebu, Meandar, Zagreb, 61. Vidi također: Knežević, S. (2007.): *Zagrebačke planirane vojarni iz doba Habsburške monarhije*, Zbornik II. Kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, IPU, Zagreb, 321-335.

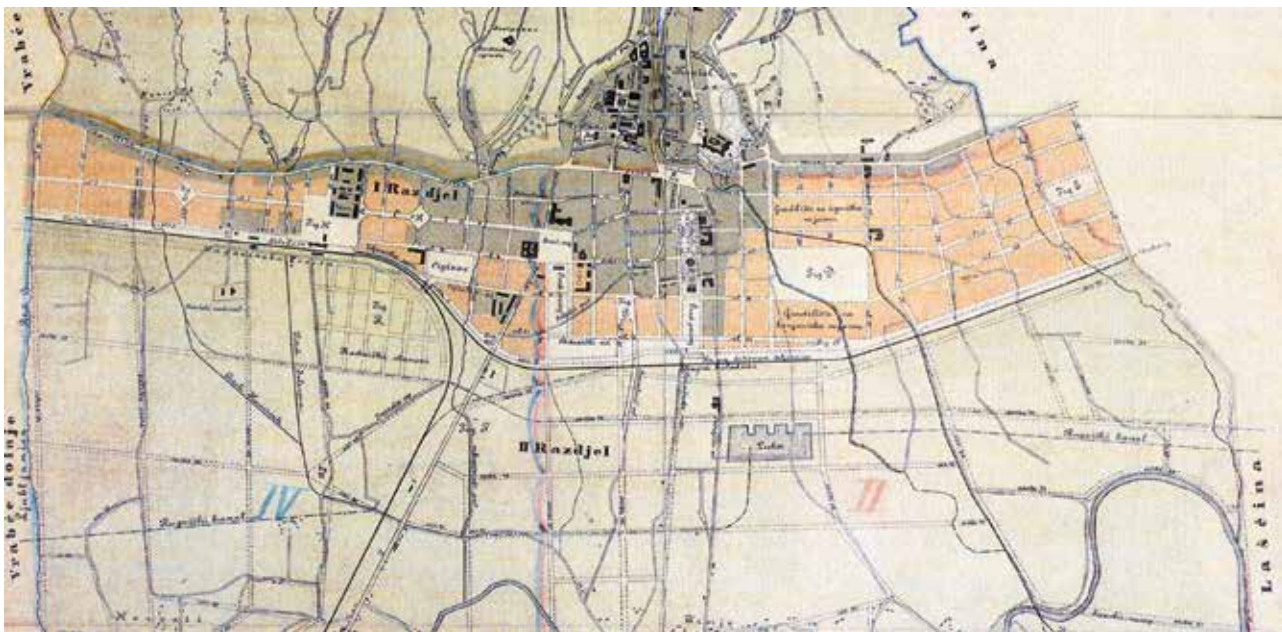
71 Knežević, S. (2011.): Nav. dj.: 63, 77, (bilješka 12)

72 Isto.

73 Isto. (bilješka 14)

74 Nacrt grada Zagreba, regulatorna osnova, Gradski građevni ured, 1: 11.520, 1889., Muzej grada Zagreba.

12 Nacrt grada Zagreba, regulatorna osnova, Gradski gradjevni ured, 1: 11.520, 1889., (Muzej grada Zagreba)
 Blueprint of the City of Zagreb, regulatory basis, City Building Office, 1: 11.520, 1889, (Zagreb City Museum)

(Južni kolodvor, Ciglana) s novom istočnom gradskom periferijom koja je dosegala do potoka Laščinščaka.⁷⁵ Osobita je pozornost posvećena neurbaniziranom istočnom dijelu grada između Draškovićeve ulice i Svetica, na kojemu se predlaže izgradnja trideset novih gradskih blokova s prometnicama i dva trga – Trg D i Trg E.⁷⁶ U predjelu između Draškovićeve i Klaoničke ceste, na kojemu je Melkus predložio izgradnju šest gradskih blokova, slijedom plana razmještaja novih vojarni predviđena je gradnja dvaju velikih vojnih kompleksa – topničke i konjaničke vojarne.⁷⁷ Prema novoj regulaciji na ovom je potezu, počevši od Vlaške ulice na sjeveru do željezničke pruge na jugu, planirana izgradnja triju gradskih blokova južno od Vlaške ulice, ispod kojih je planiran kompleks zgrada topničke vojarne.⁷⁸ Između ovih blokova i topničke vojarne predviđeno je uređenje produljene Jurišićeve (Martićeve) ulice.⁷⁹ Južno od vojarne planirana su tri gradska bloka, a između njih produljena Đorđićeva ulica.⁸⁰ Ispod ova tri bloka planirano je uređenje prostranog trga – tzv. Trg D, koji je trebao obuhvaćati područje današnjeg Trga žrtava fašizma i gimnazije u Križanićevoj ulici.⁸¹ Uz sjeverni obod trga trebala je prolaziti produljena Boškovićeve ulice, odnosno prometni pravac koji je započinjao na

zapadnoj gradskoj periferiji kod Južnog kolodvora.⁸² Trasa ove prometnice odgovara Klaićevoj, Hebrangovoj i Boškovićevoj ulici.⁸³ I uz južni obod trga planirana je nova ulica koja se također trebala protezati od zapadne gradske periferije prema istočnoj.⁸⁴ Ova je prometnica započinjala na Ciglani, odnosno nekadašnjoj Vojničkoj cesti (Ulica Kršnjavog), a prema istoku grada trebala se kretati smjerom Vukotinovićeve, Žerjavićeve, Trenkove i Solovjevljeve ulice.⁸⁵ Južno od Trga D planirana je gradnja velikog kompleksa konjaničke vojarne, koji je trebao dosežati do puta br. 13 uz Glavni željeznički kolodvor, odnosno Trga F (Branimirova ulica).⁸⁶

S obzirom na to da je gradnja vojarni bila neposredno povezana uz planove o zajmu za realizaciju velikih gradskih prioriteta (vodovod, kanalizacija, komunalno uređenje, škole, etc.) koji nije realiziran, odustalo se od ideje da se između Draškovićeve i Klaoničke ceste gradi vojni kompleks.⁸⁷ Od čitave zamisli realizirana je 1889. godine jedino *Topnička jašiona* prema projektu Franza von Grubera i Carla Völknera.⁸⁸ Jašionica se nalazila između Draškovićeve ulice i Klaoničke ceste, a uz natkrivenu jašionicu obuhvaćala je i dvije otvorene jašionice, staju, kovačnicu i dvije barake.⁸⁹ Do 1900. uz jašionicu je uređeno i veliko vježbalište (sl. 13).

.....
 75 Isto.
 76 Isto.
 77 Isto.
 78 Isto.
 79 Isto.
 80 Isto.
 81 Isto.

82 Knežević, S. (2003.): *Zagreb u središtu*, poglavlje: Željeznička pruga omča Zagreba, Zagreb, 161-163.
 83 Isto: 161-163.
 84 Isto: 161-163.
 85 Isto: 161-163.
 86 Vidi bilješku 74.
 87 Knežević, S. (2011.): Nav. dj.: 63-64, 77. (bilješka 13)
 88 Isto: 86.
 89 Isto: 86.

13 Pogled s krova katedrale prema istočnoj gradskoj periferiji. Fotografiju je objavio Gjuro Szabo u *Knjizi o starom Zagrebu* (1930.). U komentaru uz fotografiju Szabo piše: „Zagreb sa tornja katedrale u gradnji. Na desno: izgrađena nova jašiona. Još stoje jablanovi na cesti u Maksimir. Mühlbauer.“

View from the roof of the cathedral towards the city eastern outskirts. Photograph published by Gjuro Szabo in the *Book about old Zagreb / Knjiga o starom Zagrebu* (1930)/. In the comment of the photograph Szabo writes: „Zagreb from the cathedral turret under construction. On the right: new riding arena built. Poplars are still standing on the road to Maksimir. Mühlbauer“

Značajan preduvjet urbanizaciji prostora između Draškovićeve i Klaoničke ceste, bila je regulacija i preloženje potoka Medveščaka u sklopu gradnje gradske kanalizacije, koja je provedena između 1896. i 1898. godine.⁹⁰ Regulacija Medveščaka stvorila je preduvjete za uređenje velikog gradskog zemljišta od tzv. produljene Boškovićeve ulice na sjeveru do današnje Ulice kneza Borne na jugu.⁹¹ Zbog blizine klaonice na ovaj je veliki prazan prostor iz gradskog središta premješteno stočno sajmište.⁹² Drugi važan korak pri urbanizaciji istočne gradske periferije bilo je 1899. godine administrativno pripojenje općina Lašćine (s Maksimrom) i Resnika teritoriju grada Zagreba. Ovime su stvoreni osnovni preduvjeti za planiranje modernog Zagreba, čija se izgradnja intenzivirala nakon Prvog svjetskog rata.

POČETAK 20. STOLJEĆA I VELIKE URBANISTIČKE VIZIJE MILANA LENUCIJA

Do početka 20. stoljeća prostor uz Klaoničku cestu bio je neizgrađen. Sa zapadne strane ceste, između Vlaške i Martićeve ulice, nalazio se ostatak nekadašnjeg kompleksa nadbiskupskih vrtova (tzv. „kuhinjski vrt“) s objektima uz Vlašku ulicu, a južno od njih Topnička jašiona. Uz istočnu stranu ceste nalazili su se gospodarski objekti te svrstalište i vježbalište Topničke vojarne smještene na uglu Vlaške ulice i Klaoničke ceste. Uz južnu granicu ovog kompleksa i vlaš-koulične vrtove prolazio je prema istoku krivudavi poljski put koji će se početkom 20. stoljeća formirati u Bačvarsku

90 Premerl, N. (2005.): Uz potok Medveščak od izvora do ušća, *Potok u srcu Zagreba*, katalog izložbe, Muzej grada Zagreba, Zagreb.

91 Nacrt grada Zagreba, Gradski gradjevni ured, 1: 11.520, 1898., Muzej grada Zagreba.

92 Knežević, S. (1996.): *Zagrebačka zelena potkova*, poglavlje: Sajmište osamdesetih godina, Školska knjiga, Zagreb, 97-99.

(Laginjinu) ulicu.⁹³ Južno od ovog puta nalazilo se veliko neizgrađeno zemljište, čije su parcele na prijelazu stoljeća bile u privatnom i gradskom vlasništvu. Na njegovom južnom dijelu nalazilo se kompleks Gradske klaonice. Kako je do kraja 19. stoljeća kapacitet klaonice, uslijed povećanja broja stanovnika, uvelike nadmašio njene mogućnosti, već se tada počelo razmišljati o gradnji novog kompleksa.⁹⁴

Prvi objekti izgrađeni na Klaoničkoj cesti početkom 20. stoljeća pripadali su kompleksu Zagrebačke ledane d.d. (Ba-uerova ulica 19) (sl. 14). Inicijativu za izgradnju „tvornice leda sa hladionicom mesa i jaja“ pokrenulo je tijekom 1904. godine dioničko društvo „Zagrebačka ledana“, na čijem je čelu bio poznati zagrebački poduzetnik i istaknuti predstavnik lokalne židovske zajednice Josip Siebenschein.⁹⁵ Zemljište za gradnju tvornice leda kupljeno je od Marije Neidhardt, a nalazilo se sjeverno od Gradske klaonice.⁹⁶ Blizina klaonice bila je odlučujuća pri odabiru njene lokacije.

93 Bačvarska ulica se protezala od Klaoničke ceste do Sajmnišne (Heinzelove) ulice. Kod Derenčinove ulice, zbog tvorničkog kompleksa Arko, zakretala je prema jugu te se nadalje nastavljala prema Sajmišnoj cesti trasom koja danas odgovara istočnom dijelu Martićeve ulice. Naziv je dobila prema tvornici bačava u okviru kompleksa Arko, a nalazila se na prostoru parka Bartola Kašića.

94 Prema dostupnim podacima kapacitet klaonice 1864. godine bio je 150 komada rogata stoke i 80 komada svinja. 1884. kapacitet je bio 7414 komada rogata stoke i 7780 svinja. *Neues Schlachthaus in Agram, Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Wien, 23. 12. 1897., str. 144; *Agram Erweiterung der Wasserleitung-Schlachthausumbau, Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Wien, 24. 8. 1899., str. 358; *Agram, Bau eines neuen Schlachthaus in Agram, Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Wien, 25. 10. 1900., str. 21; *Agram, Schlachthaus, Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Wien, 19. 12. 1901., str. 76; *Agram, Schlachthausumbau, Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Wien, 10. 4. 1902., str. 199.

95 Zapisnik 2. sjednice ravnateljstva, 4. 1. 1905., *Zagrebačka ledana d.d., Zapisnici sjednica ravnateljstva, 1904.-1944.*, knjiga 1, Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZG-291).

96 Isto.

14 Zaglavlje memoranduma Zagrebačke ledane d.d. s prikazom tvorničkog kompleksa koji je 1905. izradio ilustrator i litograf Vladimir Rožankowski, (Državni arhiv u Zagrebu)

Memorandum header of Zagreb Icehouse PLC /Zagrebačka ledana d.d./ showing the factory complex, made in 1905 by illustrator and lithographer Vladimir Rožankowski, (State Archives in Zagreb)

Projekt tvornice leda s pratećim objektima izradio je početkom 1905. godine arhitekt Janko Holjac, a tijekom mjeseca lipnja iste godine tvornica je započela s radom.⁹⁷ Činila su ga tri objekta: glavna proizvodna zgrada s hladionicom, upravna zgrada sa stanovima za osoblje te staja sa stanom za konjušara.⁹⁸ U to vrijeme prostor između klaonice i ledane nije bio izgrađen. Dijelilo ih je prazno zemljište u vlasništvu Marije Neidhardt.⁹⁹ Sjeverno od ledane također se nalazilo neizgrađeno zemljište u vlasništvu gradske općine.¹⁰⁰

U vrijeme izgradnje Zagrebačke ledane ponovno je pokrenuta problematika regulacije istočnih gradskih predjela, odnosno prostora između Draškovićeve ulice i Klaoničke ceste. Neposredan povod inicijativi bio je nalog zemaljske vlade tijekom mjeseca travnja 1904. godine za izradu regulatorne osnove južnih predjela Zagreba, između željezničke pruge i rijeke Save.¹⁰¹ Ovoj se ideji otvoreno suprotstavio gradski tehnički savjetnik Milan Lenuci. Tim je povodom Lenuci sastavio poduži odgovor usmjeren prema vladi

97 Die Agramer Eisfabrik, *Agramer Zeitung*, Zagreb, 21. 6. 1905., str. 5-6.

98 Gradnja tvornice leda i hladiona u Zagrebu, tlocrt i položajni nacrt, 1: 1440, 1: 100, J. Holjac, siječanj 1905., Državni arhiv u Zagrebu, GPZ; Gradnja tvornice leda i hladiona u Zagrebu, pročelja i presjeci, 1: 100, J. Holjac, 10. siječanj 1905., Državni arhiv u Zagrebu, GPZ; Gradnja tvornice leda i hladiona u Zagrebu, zgrada uprave, pročelja i presjeci, 1: 100, J. Holjac, 10. siječanj 1905., Državni arhiv u Zagrebu, GPZ; Gradnja tvornice leda i hladiona u Zagrebu, prosjek tla i kanala, 1: 60, 1: 200, J. Holjac, 10. siječanj 1905., Državni arhiv u Zagrebu, GPZ.

99 Gradnja tvornice leda i hladiona u Zagrebu, tlocrt i položajni nacrt.

100 Isto.

101 Franković, E. (1983.): Regulatorna osnova istočnih područja Zagreba, *Zbornik za narodni život i običaje*, knjiga 49, JAZU, Zagreb, 246.

temeljito argumentirajući svoje neslaganje.¹⁰² On je smatrao da se prvo trebaju regulirati i graditi predjeli prema kojima se grad već počeo širiti, tim više budući da su ova područja i „komunalno opremljena, pa se širenje grada na njima može prema potrebi redomice i nastaviti.“¹⁰³ „Tek kada se popune gradnjom viši tereni“, smatrao je Lenuci, „trebat će misliti na južna područja“, no koja „prije pomisli na uređenje ulica i trgova“ treba također prvo komunalno urediti.¹⁰⁴ Temeljem Lenucijevih opaski vlada je do kraja 1904. godine donijela nalog da se izvede regulatorna osnova istočnih dijelova Zagreba „između Vlačke ulice i Barošove (Branimirove) ceste, te između Draškovićeve ulice i Klaoničke ceste.“¹⁰⁵ Po vladinom nalogu gradski je građevni ured predvođen Lenucijem izradio traženu osnovu do mjeseca ožujka 1905. godine, no znatno pomaknuvši istočnu regulatornu granicu grada od Klaoničke ceste do Svetica¹⁰⁶ (sl. 15). Također Lenuci je tom prigodom pomaknuo i sjevernu regulatornu granicu od Vlačke ulice prema Petrovoj ulici i Bukovačkoj cesti do Maksimira.¹⁰⁷

Uspoređujući Lenucijevu regulatornu osnovu s onom iz 1889. godine, uviđa se bitna razlika u pristupu organizaciji prostora. Naime, novom osnovom Lenuci odustaje od

102 Isto.

103 Franković, E. (1983.): Nav. dj.: 248.

104 Isto: 248.

105 Isto: 249.

106 Regulatorna osnova grada Zagreba, dio od Draškovićeve ulice prema Maksimiru, Gradski građevni ured, 1: 2200, 23. 8. 1905., Državni arhiv u Zagrebu, GPZ-GO.

107 Isto.

15 Regulatorna osnova grada Zagreba, dio od Draškovićeve ulice prema Maksimiru, Gradski građevni ured, 1: 2200, 23. 8. 1905., (Državni arhiv u Zagrebu), GPZ-GO

Regulatory basis of the City of Zagreb, section from Draškovićeve Street to Maksimir, City Building Office, 1: 2200, 23 August 1905, (State Archives in Zagreb), GPZ-GO

stroge ortogonalne sheme gradskih blokova, dajući naglasak širokim gradskim avenijama između kojih se organski formiraju novi stambeni predjeli.¹⁰⁸ Vodeća ideja osnove bila je reprezentativna široka avenija koju Lenuci naziva „sjajnom ulicom“ (*Prachtstrasse*).¹⁰⁹ Ova avenija u blagom luku prolazi samim središtem novog gradskog predjela od Klaoničke ceste do maksimrskog perivoja, a oko nje su formirana nova rezidencijalna stambena područja.¹¹⁰ „Sjajna ulica“ bila je osmišljena i kao prometnica za „tramvajski i kolni promet“, ali i kao šetalište te jahačka staza.¹¹¹ Prema Lenucijevom opisu s obje su se strane ove avenije trebala nalaziti po dva para drvoreda, „jedan da štiti od sunčane žege pješake, a drugi jahače.“¹¹² U središnjem dijelu „sjajne ulice“ trebao se nalaziti trg, koji okružuju „bogate palače sa predbaščama.“¹¹³ Zamisljeno je da ova avenija bude oslobođena teretnog prometa, koji je usmjeren na produljenu Baroševu (Branimirovu) s juga te sa sjeverne strane na Maksimirsku cestu.¹¹⁴ Ovom zamisli o „sjajnoj cesti“ Lenuci je postavio idejni temelj budućoj Ulici kralja Zvonimira,

koja će nakon Prvog svjetskog rata postati okosnicom izgradnje istočnog dijela grada, koji je tada nazvan „Novim Zagrebom“.

Veliku pozornost u svojoj osnovi iz 1905. godine Lenuci daje i regulaciji prostora istočno od Draškovićeve ulice između Vlaške ulice te Klaoničke i Baroševe ceste. Za ovaj je potez Lenuci od 1905. do 1909. godine izradio nekoliko varijanti¹¹⁵ (sl. 16). I na ovom dijelu on odustaje od stroge ortogonalne sheme gradskih blokova. Glavni je akcent na dijagonalno postavljenoj aveniji (Radialna cesta) oko koje su radijalno raspoređeni gradski blokovi, trgovci, manji perivoji i drugi prostori za javne svrhe. Ova se avenija dijagonalno proteže od križanja Jurišićeve, Draškovićeve i Martićeve ulice, trasom preloženog potoka Medveščak (ulice Račkog i Kneza Višeslava) prema jugoistoku (Trg Petra Krešimira).¹¹⁶ U njenom središtu nalazi se trg (prostor današnjeg Trga

.....
108 Isto.

109 Isto.

110 Isto.

111 Franković, E.(1983.): Nav. dj.: 250.

112 Isto.

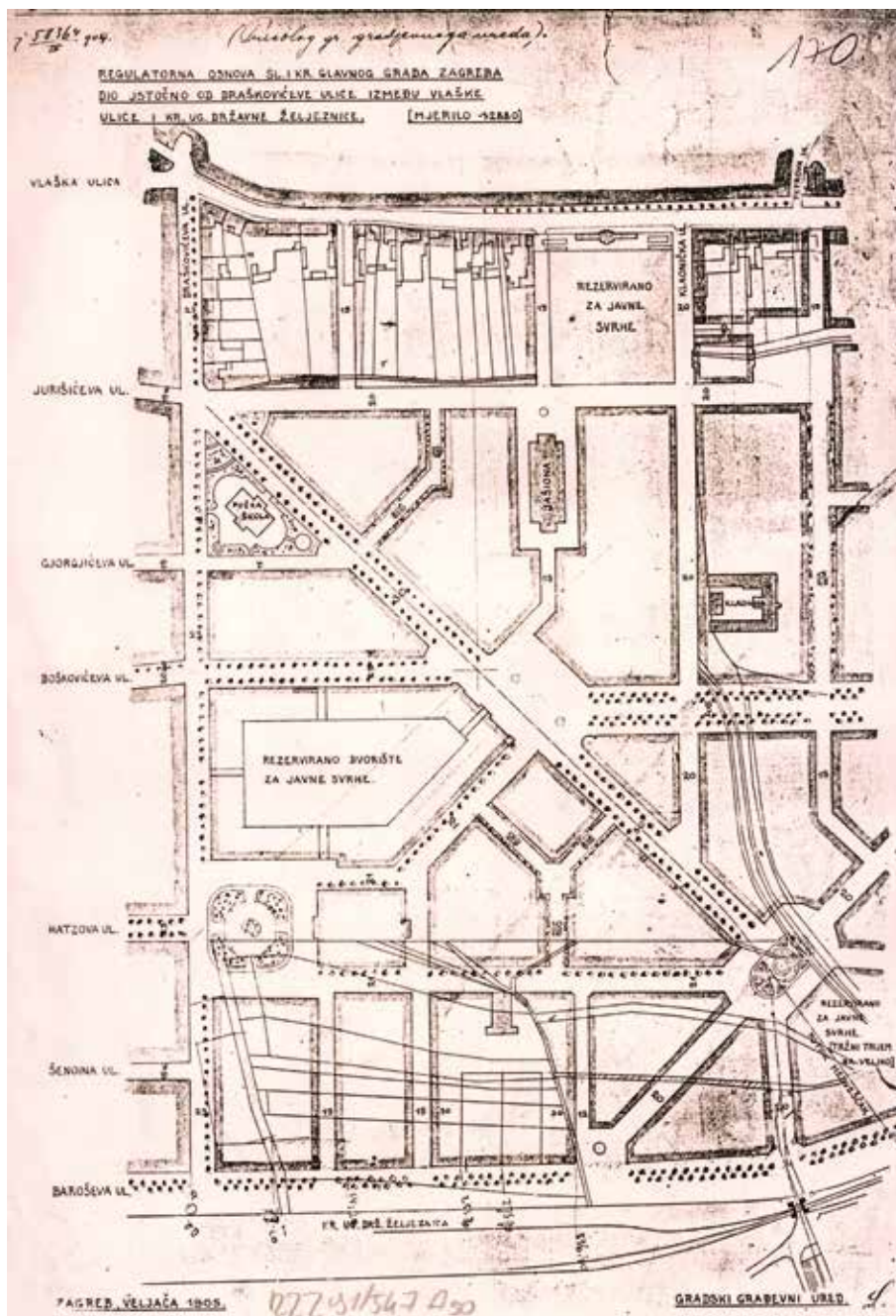
113 Isto.

114 Vidi bilješku 106.

.....
115 Regulatorna osnova sl. i kr. glavnog grada Zagreba, dio istočno od Draškovićeve ulice između Vlaške ulice i kr. ug. željeznice, 1: 2880, Zagreb, veljača 1905., Gradski građevni ured, Lenuci, MK-UZKB-ZP/GZ; Regulatorna osnova sl. i kr. glavnog grada Zagreba, dio istočno od Draškovićeve ulice između Vlaške ulice i kr. ug. željeznice, 1: 2880, Zagreb, srpanj 1905., Gradski građevni ured, Lenuci, MK-UZKB-ZP/GZ; Regulatorna osnova sl. i kr. glavnog grada Zagreba, dio istočno od Draškovićeve ulice između Vlaške ulice i kr. ug. željeznice, 1: 2880, U Zagrebu, mjeseca siječnja 1909., Gradski građevni ured, Milan Lenuci, MK-UZKB-ZP/GZ.

Kopije svih triju planova nalaze se u zbirci planova i karata grada Zagreba u Upravi za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH. Varijanta prijedloga iz 1905. godine iste je godine objavljena je u prilogu *Viesti hrvatskog društva inženjera i arhitekta*.

116 Isto.

16 Regulatorna osnova sl. i kr. glavnog grada Zagreba, dio istočno od Draškovićeve ulice između Vlačke ulice i kr. ug. željeznice, 1: 2880, Zagreb, veljača 1905., Gradski građevni ured, (Uprava za zaštitu kulturne baštine)

Regulatory basis of the free and royal capital city of Zagreb, section east of Draškovićeve Street between Vlačke Street and the Royal Hungarian railway, 1: 2880, Zagreb, February 1905, City Building Office, (Directorate for Cultural Heritage Protection)

žrtava fašizma) u koga se radijalno slijeva nekoliko uličnih poteza. Ujedno ovaj je trg i poveznica između zapadnog i istočnog gradskog predjela – sa zapada u njega utječe produljena Boškovićeve ulica, a prema istočnim predjelima od njega započinje „sjajna ulica“.¹¹⁷ Na jugoistočnom završetku ove avenije nalazi se trg s perivojem te veliki javni prostor rezerviran za „tržni trijem“ (Branimirova tržnica).¹¹⁸ I u ovaj se trg radijalno slijeva više ulica, među inim i druga „radialna ulica“ koja se proteže u dijagonali od Baroševe (Branimirove) ceste prema sjeveroistoku, odnosno Međašnjem

(Kvaternikovom) trgu, koja dijelom odgovara trasi Šubićeve ulice.¹¹⁹

Rješavajući prostor sjeverno od „dijagonalne avenije“ i „sjajne ulice“, između Draškovićeve i Vlačke ulice te Klaoničke ceste, Lenuci se djelomično prilagodio zatečenom stanju u prostoru. U tom su mu kontekstu glavni akcenti pri oblikovanju prostora nekadašnji nadbiskupski vrtovi, topnička jašionica, Klaonička cesta, te novoosnovani pravac produljene Jurišićeve (Martićeve) ulice. No, i ovdje Lenuci djelomično odstupava od vladina striktnog naloga regulacije „do Klaoničke ceste“, planirajući istočno od nje, u osi s crkvom sv. Petra u Vlačkoj ulici, novi ulični potez

.....
117 Isto.

118 Isto.

.....
119 Franković, E. (1983.): Nav. dj.: 251.

17 Pogled na izložbu Zagrebačkog zbora 1911. sa zgradom jašionice u pozadini
View of the exhibition of Zagreb Fair /Zagrebački zbor/ in 1911 with riding arena in the background

(Vojnovićeva ulica) prema „sjajnoj ulici“.¹²⁰ Između Draškovićeve, Vlaške, produljene Jurišićeve i „ulice osnovane u osi Petrove crkve“ (Vojnovićeva), Lenuci zadržava ideju ranije regulatorne osnove te ovaj prostor dijeli na tri pravilna gradska bloka:¹²¹ dva veća između Draškovićeve i Vlaške ulice, te jedan manji između Klaoničke ceste, Vlaške ulice i „ulice u osi Petrove crkve“.¹²² Između ovih blokova Lenuci u potpunosti zadržava sklop nekadašnjih nadbiskupskih vrtova uključujući i sve objekte iz 18. stoljeća u Vlaškoj ulici.¹²³ Na ovaj je način Lenuci između Vlaške i buduće Martićeve ulice stvorio izrazito reprezentativan javni gradski prostor s kasnobaroknom pozadinskom arhitektonskom scenografijom.

Južno od Martićeve ulice Lenuci je planirao četiri velika stambena bloka. Prvi je planiran između Klaoničke ceste i Vojnovićeve ulice.¹²⁴ Iako je unutar ovog bloka ucrtana Gradska klaonica, već tada se razmišljalo o njenom premještanju u novu industrijsku četvrt južno od željezničke pruge.¹²⁵ Ostala tri bloka planirana su na prostoru topničke jašionice, veći uz Klaoničku cestu te dva manja prema Draškovićevoj ulici.¹²⁶ Između njih Lenuci zadržava zgradu jašionice s manjim trgom orijentiranim prema Martićevoj ulici.¹²⁷

120 Vidi bilješku 115.

121 Isto.

122 Isto.

123 Isto.

124 Isto.

125 Franković, E. (1983.): Nav. dj.: 264.

Vidi također: Knežević, S. (2003.): *Zagreb u središtu*, poglavlje: Željeznička pruga-omča Zagreba, 167-180.

Knežević, S. (2011.): *Zagreb, art, memorija*, poglavlje: Lenuci onkraj potkove, 41-47.

126 Vidi bilješku 115.

127 Isto.

Lenuci se u više navrata vraćao regulaciji prostora između Draškovićeve ulice i Klaoničke ceste. Nakon što je 1906. godine na Čnomercu izgrađena nova topnička vojarna, grad se nastojao u potpunosti riješiti vojske iz njegova središta, pa tako i vojne jašionice uz Klaoničku cestu.¹²⁸ Tim je povodom Lenuci 1906. godine izradio projekt prenamjene jašionice za središnju gradsku tržnicu.¹²⁹ No, zahtjev za povrat zemljišta nije naišao na pozitivan odgovor vojnih vlasti, koje 1908. godine jašionicu uređuju za potrebe ulanskog eskadrona.¹³⁰ Iako je vojska zadržala na neodređeno vrijeme jašionicu, stara topnička vojarna na uglu Vlaške ulice i Klaoničke ceste 1906. godine ustupljena je na korištenje gradskom redarstvu, a dvije godine poslije njene gospodarske zgrade uz Klaoničku cestu iznajmljene su privatnoj osobi.¹³¹ Pitanje prenamjene prostora vojne jašionice ponovno je aktualizirano tijekom 1909. godine. U rujnu te godine zagrebački su gospodarstvenici na poticaj gradonačelnika dr. Milana Amruša utemeljili Zagrebački zbor sa svrhom da priređivanjem izložbi i velikih sajмова potpomognu razvoj svih grana domaće industrije i gospodarstva. Kako nekadašnje Sajmište na prostoru Sveučilišnog trga (Trg maršala Tita) više nije odgovaralo svrsi, grad je odredio za održavanje godišnjih izložbi zbora lokaciju oko topničke jašionice.¹³² Prve izložbe organizirane su 1910., 1911. i 1913. godine (sl. 17). Za sajamske potrebe tada se oko jašionice počinju podizati razni paviljonski objekti koje projektiraju poznati arhitekti poput Dionisa

128 Knežević, S. (2011.): *Zagreb, art, memorija*, poglavlje: K.U.K. vojarne u Zagrebu, 69.

129 Laslo, A. (2007.): *Francuski paviljon*, prvih 70 godina, Zagreb, 14.

130 Knežević, S. (2011.): K.U.K. vojarne u Zagrebu, 79. (bilješka 38)

131 Knežević, S. (2011.): K.U.K. vojarne u Zagrebu, 84.

132 Državni arhiv u Zagrebu, fond: Zagrebački zbor (Zagrebački vele-sajam), 1906.-1946.

Sunka, Rudolfa Lubynskog i Ede Schöna. Kako je tijekom 1913. godine vojska u potpunosti napustila sve objekte na prostoru između Martičeve ulice i Sajmišta, gradsko je poglavarstvo dodijelilo ovaj prostor Zagrebačkom zboru na besplatnu uporabu tijekom tri godine.¹³³ No, zbog početka Prvog svjetskog rata sve objekte Zagrebačkog zbora ubrzo je opet preuzela vojska.

Nakon više godina, tijekom 1913. godine opet je aktualizirana problematika premještanja Gradske klaonice na novu lokaciju. Te je godine nadležna zdravstvena oblast u godišnjem izvještaju Gradskom poglavarstvu predložila „da se pristupi osnutku nove klaonice“.¹³⁴ No, kako se navodi u izvještaju, „unatoč trošnosti zgrada i primitivnog uređaja klaonice podržao se ipak u njoj potreban red i čistoća.“¹³⁵ O potrebi izgradnje nove klaonice pisat će 1914. godine i dnevni list *Obzor*. Tijekom mjeseca travnja 1914. objavljen je u *Obzoru* članak dramatičnog naslova: „Nesnosne prilike u zagrebačkoj klaonici.“¹³⁶ No, zbog ratnih događanja gradska uprava neće još neko vrijeme pokretati pitanje izgradnje nove klaonice, uz tek vrlo štire godišnje izvještaje da je klaonica pod stalnim nadzorom i da je uvijek pronađena čistom.

Do početka Prvog svjetskog rata na prostoru između Draškovićeve ulice i Klaoničke ceste nema značajnih građevinskih zahvata, izuzev gradnje privremenih paviljonskih objekata za potrebe Zagrebačkog zbora. No uslijed regulatornih planova urbanizacije istočnih gradskih predjela te uvođenja komunalne infrastrukture (uređenje cesta i provođenje kanalizacije) dolazi do znatnog porasta interesa građana za kupnjom građevnih parcela na ovom području, koje su većinom u vlasništvu grada.¹³⁷ Jednako tako i grad na tom prostoru otkupljuje od privatnih vlasnika pojedine parcele za potrebe otvaranja novih ulica i provođenja drugih komunalnih zahvata.¹³⁸ U tom se kontekstu od 1913. do 1918. primjerice spominju otkupi zemljišta za otvaranje novih ulica između Sajmišta i Baroševe (Branimirove) ulice, odnosno Vlaške i Martičeve ulice, te otkupi zemljišta radi uličnih proširenja u Petrovoj ulici te na Maksimirskoj i Laščinskoj cesti.¹³⁹ S druge strane, građani od Grada na ovom

dijelu najviše otkupljuju građevne parcele u Martičevoj ulici i na Peščenici.¹⁴⁰

Tijekom 1917. godine napokon je odobrena regulatorna osnova gradskog građevnog ureda za Martičevu ulicu do potoka Laščinščaka, uz opasku, da je „izgradnja kuća na spojit način“ (ugrađenih u nizu) i to „najmodernijih dvokatnica.“¹⁴¹ Godinu dana kasnije odobrena je i regulatorna osnova građevnog ureda „za predjel grada između Vlaške, Klaoničke i Martičeve ul., te potoka Laščinščaka.“¹⁴² U isto vrijeme odobrena je i osnova parcelizacije gradskog zemljišta između potoka Laščinščaka i Peščenice. Odobrenjem ovih regulatornih osnova te uređenjem komunalne infrastrukture stvoreni su glavni uvjeti za početak intenzivne izgradnje istočnih gradskih predjela, koja će doživjeti zamah tijekom dvadesetih godina 20. stoljeća.

POČETAK GRAĐEVNE EKSPANZIJE I FORMIRANJE MODERNE ULICE

Odmah nakon Prvog svjetskog rata zamjetan je porast prodaje gradskog zemljišta privatnim osobama za građevinske parcele na prostoru novih gradskih predjela, ponajviše na Kanalu, Borongaju i Sajmištu.¹⁴³ Ovome je pridonijelo nekoliko važnih odluka i odobrenja te nastavak uređenja komunalne infrastrukture. Među inim, između 1919. i 1923. godine odobrene su regulatorne osnove za Sajmište, Vlašku do Međašne (Domjanićeve) ulice, osnova između potoka Laščinščaka i plinare te detaljna regulatorna osnova „za predjel od grad. klaonice do tvornice papira i sjeverno od pruge državne željeznice do glavne Spojne ceste od Sajmišta do Maksimira.“¹⁴⁴ Od 1922. godine odobrene su daljnje parcelacije gradskih zemljišta u svrhu izgradnje stambenih kuća na Sajmištu te između Maksimirske i Borongajske ceste. Temeljem ovih odluka i regulatornih planova objedinjenih 1923. godine u cjelinu napokon su stvoreni svi uvjeti za početak izgradnje istočnih gradskih predjela. S tim u skladu tijekom 1924. godine prihvaćena je i nadopunjena velika osnova za regulaciju prostora između Maksimirske ceste i željezničke pruge te potoka Laščinščaka i Svetica, a 1925. godine odobrena je i parcelacija zemljišta zadruga Željezničarski dom na Maksimirskoj cesti.¹⁴⁵

Plan iz 1923. godine nadograđuje se na ranije Lenucijeve planove. Klaonička cesta regulirana je u punoj dužini od Vlaške ulice do Trga D (Trg Petra Krešimira IV.). Također

133 Izvještaji Gradskog poglavarstva u Zagrebu 1913.-1918., Ukonačavanje c. i kr. vojske i kr. domobranstva, str. 69; Izvještaji Gradskog poglavarstva u Zagrebu 1913.-1918., Izvanredni doprinosi, str. 31.

134 Izvještaji Gradskog poglavarstva u Zagrebu 1913.-1918., Zdravstveni izvještaj godine 1913., str. 113.

135 Isto.

136 ***(1914.): Nesnosne prilike u zagrebačkoj klaonici, *Obzor*, Zagreb, 8. 4. 1914, str. 3.

137 Izvještaji Gradskog poglavarstva u Zagrebu 1913.-1918., Općinske građevine i regulacija grada, Kanalizacija (str. 186- 188), Uzdržavanje cesta (str. 190-192).

138 Izvještaji Gradskog poglavarstva u Zagrebu 1913.-1918., Nabava i otkup nekretnina 1913.-1918., str. 26-30.

139 Isto.

140 Isto.

141 Izvještaji Gradskog poglavarstva u Zagrebu 1913.-1918., Odsjek građevni, Arhitektonski dio, Općinske građevine i regulacija grada, str. 186.

142 Isto.

143 Izvještaj Gradskog poglavarstva u Zagrebu za godinu 1919.-1925., Nabava i otuđenje zemljišta, str. 52-65.

144 Izvještaj Gradskog poglavarstva u Zagrebu za godinu 1919.-1925., Odsjek građevni, Arhitektonski dio, Općinske građevine i regulacija grada, str. 250-254.

145 Isto.

18 Detalj plana Zagreba iz 1928. Na planu se vidi krivudava Bačvarska (Laginjina) ulica te ostatak odvojka Klaoničke ceste prema Zavrtnici, (Uprava za zaštitu kulturne baštine)

Detail of map of Zagreb dated 1928. The map shows the meandering Bačvarska (Laginjina) Street and the rest of the Slaughterhouse road lane to Zavrtnica, (Directorate for Cultural Heritage Protection)

je definiran i pravac produljene Martičeve ulice. Umjesto krivudavog odvojka tadašnje Bačvarske ulice, koja se protezala od Klaoničke ceste do Međašnjeg (Kvaternikovog) trga, nova je trasa ulice pomaknuta prema jugu. Ovim je stvoren cjelovit potez Martičeve ulice od Draškovićeve ulice na zapadu do tvorničkog kompleksa Arko na istoku. Dio Bačvarske ulice tada je reguliran u novu – Laginjinu ulicu koja se protezala od Klaoničke ceste do Derenčinove ulice (sl. 18).

Iako se izgradnja stambenih objekata na prostoru Sajmišta od 1920. godine znatno intezivirala, izgradnja kuća duž Klaoničke ceste započet će nešto kasnije. Od stambenih objekata 1921. godine u gradskim se izvještajima spominje jedino da su tada na Klaoničkoj cesti za smještaj radnika bile izgrađene dvije prizemne stambene barake s ukupno sedamnaest jednosobnih stanova s kuhinjom.¹⁴⁶ Za prvu se navodi da je izgrađena „na zapadnoj strani Klaoničke ceste odnosno na bivšem Sajmištu“, a za drugu da je smještena „na istočnoj strani Klaoničke ceste“ i da je „adaptirana od

suše“.¹⁴⁷ U gradskim se izvještajima tijekom 1924. godine spominje i „novogradnja barake za deložirce“ na Klaoničkoj cesti 5 s dvanaest jednosobnih stanova s kuhinjom.¹⁴⁸ Godinu dana poslije na Klaoničkoj cesti 3 preuređena je nekadašnja gradska staja u svrhu smještaja Zemaljske potkivačke škole.¹⁴⁹ Tijekom 1923. godine gradska uprava je na Klaoničkoj cesti besplatno ustupila građevinsko zemljište Društvu hrvatskih profesora, a godinu poslije jedno je zemljište za gradnju prodala Udruzi javnih činovnika.¹⁵⁰

Na zračnim snimkama nastalim između 1925. i 1928. godine vidi se da je gotovo čitav ovaj prostor još u potpunosti neizgrađen, tek s naznakama budućih uličnih poteza i trgova (sl. 19). No već od 1929. godine počinju se jasno razabirati ulični blokovi s novoizgrađenim zgradama. Do tada je izgrađena većina kuća u zapadnom dijelu Martičeve

147 Vidi str. 146.

148 Izvještaj Gradskog poglavarstva u Zagrebu za godinu 1919.-1925., Odsjek građevni, Arhitektonski dio, str. 249. Zgrada za deložirce izgrađena je 1924., a nalazi se u dvorištu Martičeve ulice 22-24.

149 Projekt adaptacije je izveden prema projektu kr. građevinskog savjetnika Galijana La Gastala. Bauerova 3 DAZ-GPZ.

150 Izvještaj Gradskog poglavarstva u Zagrebu za godinu 1919.-1925., Nabava i otuđenje zemljišta, str. 59 i 62.

146 Izvještaj Gradskog poglavarstva u Zagrebu za godinu 1919.-1925., Odsjek građevni, Arhitektonski dio, str. 247.

19 Pogled iz zraka na istočni dio grada 1930. s novoizgrađenim gradskim blokovima, uređenim Trgom Petra I. oslobodioca (Trg žrtava fašizma) i Zagrebačkim zborom

Aerial view of the city eastern part in 1930 with newly built city blocks, landscaped Square of Peter I the Liberator /Trg Petra I. oslobodioca (Square of Victims of Fascism /Trg žrtava fašizma)/and Zagreb Fair / Zagrebački zbor/

20 Ugao Ulice kralja Zvonimira 8 i Antuna Bauera 32 1930-ih, Ekonomska visoka škola (Prirodoslovno-matematički fakultet). Zgrada je građena prema projektu Vjekoslava (Alojza) Bastla 1927./8. U pozadini se vidi Bastlova stambena zgrade Ekonomske visoke škole u Bauerovoj ulici 34

Corner of King Zvonimir Street 8 /kralja Zvonimira/ and Antun Bauer Street 32 in the 1930-ies, Higher School of Economics (Faculty of Sciences) /Ekonomska visoka škola (Prirodoslovno- matematički fakultet)/. The building was built according to the design of Vjekoslav (Alojz) Bastl in 1927/8. Bastl's apartment building of the Higher School of Economics in Bauerova Street 34 can be seen in the background

ulice. Do 1927. godine definirano je njeno sjeverno pročelje (od današnjeg kućnog broja 27), koje se popunjavalo s kućama već od početka stoljeća te s južne strane blokovi Martićeva, Tomašićeva, Trg žrtava fašizma, Smičiklasova ulica i dijelom blok Martićeva, Trg Burze (Hrvatskih velikana), Račkoga, Smičiklasova ulica.¹⁵¹

Više je razloga zašto je kasnila izgradnja stambenih objekata uz Klaoničku cestu. Dugo se vremena čekalo na regulaciju dijela istočnog građevnog pravca ulice od Zagrebačke ledane do Zvonimirove ulice te premještaj Gradske klaonice, a znatan dio prostora zauzimao je i Zagrebački zbor. Naime, tijekom 1921. godine grad je na zamolbu „Zagrebačkom zboru ustupio nekadašnju jašionu s okolnim prostorom na deset godina.“¹⁵² Ustupljeno se zemljište protezalo od Tomašićeve ulice na zapadu i Klaoničke ceste na istoku, te Martićeve ulice sa sjeverne strane i Lopašićeve i Zvonimirove ulice s južne. Budući da su objekti prijeratnog Zbora zbog derutnosti bili neupotrebljivi, odlučeno je da se ide u izgradnju novog kompleksa.¹⁵³ Prvi je zadatak bila adaptacija jašionice u Industrijsku palaču, a potom izgradnja i ostalih paviljonskih objekata. Jašionica je preuređena

151 Izgradnja ovih blokova najbolje je vidljiva na perspektivnoj panorami grada Zagreba tiskanoj 1926. godine u Pragu. Objekti u Martićevoj 3, 5 i 7 bili su izgrađeni nešto ranije.

152 Izvještaj Gradskog poglavarstva u Zagrebu za godinu 1919.-1925., Rad gradskog zastupstva, Podupiranje obrta i industrije, str. 37.

153 Državni arhiv u Zagrebu, fond: Zagrebački zbor (Zagrebački vele-sajam), 1906.-1946. Također vidi: Bagarić, M. (2010.): Arhitektura Zagrebačkog zbora od 1910. do 1935., *Radovi IPU*, br. 34, Zagreb, 165-180.

u izložbeni paviljon tijekom 1922. godine prema projektu građevnog poduzeća Josipa Dubskog. Orijentacija paviljona prema Martićevoj ulici odredila je i glavni ulaz u Zagrebački zbor, koji se nalazio nasuprot nadbiskupskih vrtova.¹⁵⁴ Glavni ulaz u Zbor izgrađen je prema projektu građevnog poduzetnika Ignjata Fischera.¹⁵⁵ Prostor Zbora bio je podijeljen na tri cjeline – industrijsku, trgovačku i ugostiteljsku. U zapadnom dijelu, između Tomašićeve, Martićeve i Lopašićeve ulice, nalazila se industrijska cjelina s Industrijskom palačom okruženom Industrijskim trijemom.¹⁵⁶ Istočno od Industrijske palače, uz Klaoničku cestu nalazila se trgovačka cjelina s paviljonima okruženim Trgovačkim trijemom. Južni dio Zbora, uz Klaoničku cestu do Zvonimirove ulice, bio je namijenjen smještaju raznih ugostiteljskih objekata.¹⁵⁷

Kako je Zagrebački zbor zauzimao središnji dio Klaoničke ceste, a klaonica jugoistočni dio, gradnja je u to vrijeme jedino bila moguća na njenim rubnim dijelovima – na prostoru nadbiskupskih vrtova te južno od Zvonimirove ulice na prostoru Sajmišta, odnosno produljene Klaoničke ceste. Zapadna strana produljene Klaoničke ceste (Sajmišta) građevinski se formirala između 1926. i 1928. godine, kada je na tom potezu izgrađena većina stambenih, uglavnom

154 Perspektivna panorama Zagreba, Prag 1926. Na panorami je zorno prikazano središte Zagreba, među inim i Zagrebačkog zbora.

155 Bagarić, M. (2010.): nav. dj.: 170.

156 ***(1922.): Dom i svijet, br. 14, Zagreb, 265.

157 Isto.

21 Pogled iz zraka na kompleks Nadarbine zagrebačke nadbiskupije neposredno nakon izgradnje. Desno se vidi još neizgrađeni dio Klaoničke (Bauerove) ulice te neregulirana Bačvarska (Laginjina) ulica.

Aerial view of the Zagreb Archdiocese Nadarbine complex immediately after it was built. The still unbuilt section of Slaughterhouse (Bauerova) Street and the unregulated Bačvarska (Laginjina) Street can be seen on the right

trokatnih zgrada.¹⁵⁸ Prva je bila izgrađena stambena trokatnica Majdak u Bauerovoj ulici 36 prema projektu Josipa Gereša (1927.). Zanimljivo je da su autori projekata većine kuća na ovom potezu istovremeno bili i njihovi investitori poput građevnih poduzetnika Marina Bezića (Bauerova 38, 1927./8.) i Mirka Košutića (Bauerova 40, 1927.).¹⁵⁹ Najznačajniji opus na ovom je potezu ostvario arhitekt Vjekoslav (Alojz) Bastl s realizacijom dvaju objekata. Prvo je na uglu Zvonimirove ulice izgrađena zgrada Ekonomske visoke škole (Ekonomski fakultet, Zvonimirova 8, 1927./8.), a potom i stambena četverokatna zgrada Ekonomske visoke škole u Bauerovoj ulici 34 (1930./1.).¹⁶⁰ (sl. 20). Jugozapadni ugao ulice zaključuje stambena zgrada izgrađena prema projektu Amadea Carneluttija (Bauerova 42/Višeslavova, 1930./1.). Tijekom 1928. godine produljena Klaonička cesta nazvan je Lorkovićevom ulicom, a protezala se od Zvonimirove ulice do Trga kralja Petra Krešimira IV.

Izgradnja sjevernog i središnjeg dijela Klaoničke ceste, od Vlaške do Zvonimirove ulice, zbog Zagrebačkog zbora i Gradske klaonice odvijala se u nekoliko faza. Prvo je započela izgradnja na sjeverozapadnom dijelu Klaoničke ceste gradnjom velikog stambenog kompleksa Nadarbine

158 U građevnim i stambenim dozvolama za ove se zgrade navode istovremeno adrese produljene Klaoničke ceste i Sajmišta s oznakama katastarskih čestica, budući da ovaj dio ulice nije bio još numeriran.

159 Svi podatci koji se iznose u nastavku studije o izgradnji pojedinačnih objekata u Bauerovoj ulici preuzeti su iz građevnog arhiva Gradskog poglavarstva grada Zagreba pohranjenih u Državnom arhivu u Zagrebu u Opatičkoj ulici i to slijedećim redom: Baureova ulica DAZ-GPZ, Breščenskoga ulica DAZ-GPZ, Lopašićeva ulica DAZ-GPZ te uglovnice Bauerova, Breščenskoga, Lopašićeva, Martićeva, Zvonimirova i Višeslavova ulica DAZ-GPZ.

160 Izgradnja obiju zgrada bila je financirana iz Zaklade kralja Aleksandra i kraljice Marije.

22 Pogled na zgradu Majdak na uglu Ulice Antuna Bauera 7 i Ulice Matka Laginje na fotografiji objavljenoj 10. 2. 1931. u magazinu *Svijet*. Uglovnica je izgrađena 1931. prema projektu Josipa Gereša.

View of the Majdak building at the corner of Antun Bauer Street 7 and Matko Laginja Street in a photograph published on 10 February 1931 in the magazine *Svijet*. The corner building was built in 1931 according to the design of Josip Gereš.

zagrebačke nadbiskupije, na prostoru nekadašnjih nadbiskupskih vrtova. Kompleks Nadarbine obuhvatio je prostor između Vlaške, Bauerove i Martićeve ulice te Ratkajeva prolaza (sl. 21). Sastoji se od tri povezana stambena trakta sa stanovima i poslovnim prostorima. Zbog veličine kompleks je građen u nekoliko faza. Prvo je izgrađen istočni trakt uz Bauerovu ulicu 2-8 (1926./8.). Nakon njega izgrađen je zapadni trakt, Ratkajev prolaz (1927./9.) te naposljetku središnji dio (1929./30.).¹⁶¹

Najintenzivnija izgradnja duž Klaoničke ulice trajala je od 1929. do 1936. godine. Tada je duž ulice izgrađena većina kuća. Među inim grade se i prepoznatljivije uglovnice, koje su ujedno otvorile nove ulične poteze uz Klaoničku cestu: Laginjinu, produljenu Martićevu ulicu te Lopašićevu i Breščenskoga ulicu (sl. 22).

Nakon višegodišnjih pokušaja napokon je 1928. godine preseljena Gradska klaonica na novu lokaciju na Sajmišnoj cesti (Heinzelova ulica). Rušenje klaoničkih objekata omogućilo je izgradnju bloka Bauerova, Breščenskoga, Vojnovićeva i Zvonimirova ulica, čime je arhitektonski definirana jugoistočna strana Klaoničke ceste do Zvonimirove ulice. Tijekom 1936. godine preseljen je i Zagrebački zbor na novu lokaciju na Savskoj cesti. Preseljenje Zbora omogućilo je izgradnju stambenih blokova između Klaoničke ceste i Tomašićeve ulice. Od 1936. do 1940. godine na ovom prostoru izgrađena su dva bloka: Martićeva, Tomašićeva,

161 U Ratkajevom prolazu ostale su neizgrađene dvije parcele koje su naknadno popunjene. Prvo je 1935. izgrađena prema projektu Aleksandra Freudenreicha stambena zgrada Schnittlinger (Ratkajev prolaz 6), a 1955./7. izgrađena je prema projektu Stjepana Planića zgrada Narodnih novina.

23 Pogled na Bauerovu ulicu uoči Drugog svjetskog rata. U prvom planu vidi se zgrada Janović-Šerka na uglu Bauerove ulice 10 i Martićeve ulice 14f. Zgrada je izgrađena 1937./8. prema projektu Antuna Ulricha. (Foto Tošo Dabac, Uprava za zaštitu kulturne baštine)

View of Bauerova Street on the eve of World War II. In the foreground there is the Janović-Šerka building, at the corner of Bauerova Street 10 and Martićeva Street 14f. The building was built in 1937/8 according to the design of Antun Ulrich. (Photo Tošo Dabac, Directorate for Cultural Heritage Protection)

Bulićeva i Lopašićeva ulica te Martićeva, Bulićeva, Lopašićeva i Bauerova ulica (sl. 23).

Većina izgrađenih stambenih objekata u tom su vremenu četverokatnice. Investitori su uglavnom privatne osobe te razna udruženja i mirovinski zavodi, poput: Zagorske industrije glinenih proizvoda d.d. (Bauerova 5/Laginjina), Penzionog zavoda za općinske službenike (Bauerova 12-14), Društva srednjoškolskih profesora (Bauerova 17), Zagrebačke ledane d.d. (Bauerova 19) te Saveza grafičara (Bauerova 23/Breščenskoga 4) (sl. 24). Najveći broj objekata projektirala su građevna poduzetništva i građevni poduzetnici poput graditelja: Erwina Weissa (Bauerova 5/Laginjina, 1930./1.), Josipa Gereša (Bauerova 7/Laginjinina 2, 1931.), Josipa Neumanna (Bauerova 16, 1937.) te poduzetništva: Hohnjac, Krušlin i Behrmann (Bauerova 15, 1929./30.), Braća Danilo i Eduard Žagar (Bauerova 25, 1933./4.) i Braća Carnelutti (Bauerova 26, 1935/6. i Bauerova 42, 1930./1.). Riječ je o tipičnoj arhitektonskoj produkciji tridesetih godina, koja je obilježila cjelokupan izgled novoizgrađenih istočnih gradskih predjela tada nazvanih „Novim Zagrebom.“ U ovoj stilski ujednačenoj produkciji kvalitetom odskakće nekoliko kuća – autorskih ostvarenja poznatih arhitekata poput: uglovne kuće Massan Otona Goldscheidera (Bauerova 9/Martićeva, 1930.), stambene zgrade Penzionog fonda za općinske službenike Zvonimira Vrkljana (Bauerova 12-14, 1937./8), stambene zgrade Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora Freudenreicha i Deutscha (Bauerova 17, 1930./1.), stambene zgrade Rösler Bogdana Petrovića (Bauerova 18/Lopašićeva, 1936./7.), stambene zgrade Zagrebačke ledane d.d. Stjepana Planića (Bauerova 19, 1931.) i stambene zgrade Paskiević Frane

24 Ulica Antuna Bauera 17, Stambena zgrada Društva srednjoškolskih profesora snimljena neposredno nakon gradnje. Zgrada je izgrađena prema projektu Freudenreicha i Deutscha 1930./1.

Antun Bauer Street 17, apartment building of the Society of High School Professors /Društvo srednjoškolskih profesora/ shot right after it was built. The building was built in 1930 according to the design of Freudenreich and Deutsch

Cote (Bauerova 27, 1938./9.) (sl. 25). Među autorima također treba izdvojiti i Ivu Marčelju, prema čijem je projektu izvedena markantna uglovnica Bajok (Bauerova 11/Martićeva, 1930.), koja svojim neohistorijskim eklekticismom znatno odudara od okolnih kuća (sl. 26).

U vrijeme građevinske ekspanzije duž Klaoničke ceste započelo je i definiranje istočnog dijela Lorkovićeve (Bauerove) ulice. Ovdje je početkom tridesetih godina planirana gradnja kompleksa trgovačko-obrtničkog društva Hrvatski Radiša.¹⁶² Zemljište za gradnju darovnicom je društvu darovao grad.¹⁶³ Plan je bio vrlo ambiciozan i skup – izgraditi na prostoru koji se protezao duž Zvonimirove, između Lorkovićeve (Bauerove) i Stančićeve ulice, kompleks Radišinih doma. Prvu nagradu i izvedbu na natječaju koji je povodom

162 Kolar, M. (2004.): Hrvatski Radiša, 1903.-1945./2003., Zagreb, 166.

163 Isto: 172.

25 Ulica Antuna Bauera 19, Stambena zgrada Zagrebačke ledane d.d. snimljena neposredno nakon gradnje. Zgrada je izgrađena prema projektu Stjepana Planića 1931.

Antun Bauer Street 19, apartment building of the Zagreb Icehouse PLC /Zagrebačka ledana d.d. / shot right after it was built. The building was built in 1931 according to the design of Stjepan Planić

toga bio raspisam dobio je arhitekt Oswald Schindler, a treću Alfred Albini.¹⁶⁴ Zbog veličine i skupoće gradnje, odlučeno je da se kompleks gradi u nekoliko faza od 1931. do 1945. godine. Prvo je od 1931. do 1935. godine građen na uglu Lorkovićeve (Bauerove) i Zvonimirove ulice njen sjeverozapadni dio, tzv. Dom sjevernoameričkih Hrvata.¹⁶⁵ Od 1939. do početka 1941. godine građeno je sjeverno krilo kompleksa između Zvonimirove i Stančićeve ulice, a tijekom Drugog svjetskog rata i njegov istočni dio.¹⁶⁶

S južne strane ovog velikog gradskog bloka, na trgu kralja Petra Krešimira IV. tijekom 1936. godine započela je gradnja velikog kompleksa Trgovačke akademije i Državne ženske stručne škole prema projektu arhitekta Zvonimira Vrkljana. Ovaj je kompleks definirao južno pročelje trga s bočnim krilima u Lorkovićevoj (Bauerovoj) i Stančićevoj ulici (sl. 27). Prostor između kompleksa Trgovačke akademije i Doma Hrvatskog Radiše bit će arhitektonski definiran nakon Drugog svjetskog rata.

Tijekom 1938. godine Klaonička cesta preimenovana je u Ulicu Antuna Bauera. Do početka Drugog svjetskog rata Bauerova ulica, uključujući Lorkovićevo, izgrađena je, izuzev nekoliko neizgrađenih parcela, u cjelokupnom potezu od Vlaške ulice na sjeveru do Trga kralja Petra Krešimira IV.

164 U knjizi stratičkih proračuna Hrvatskog Radiše uz Schindlera potpisani su uz službene žigove arhitekt Vladimir Šterk te građevni inženjer Petar Krajčinović. Schindler u to vrijeme nije bio ovlašten arhitekt, a radi kao suradnik kod Šterka. Schindlerov je projekt predstavljen i u časopisu *Hrvatski Radiša* 15. 10. 1930.

165 Blagoslov Doma sjevernoameričkih Hrvata za Hrvatskog Radišu, *Hrvatski Radiša*, br. 5, Zagreb, 11. 5. 1935., str. 1.

166 Radišino slavlje, Svečani blagoslov temeljnog kamena Stalnog privredno-odgojnog zavoda Hrvatskog Radiše u Zagrebu, *Hrvatski Radiša*, br. 21-22, Zagreb, 1. 12. 1939., str. 1.

26 Pogled na ugao Ulice Antuna Bauera 11 i Ulice fra Grge Martića 16 u vrijeme gradnje zgrade Bajok prema projektu Ive Marčelje 1930.

View of the corner of Antun Bauer Street 11 and Fra Grga Martić Street 16 at the time of the Bajok building construction in 1930 according to the design of Ivo Marčelja.

na jugu, komunalno je uređena i asfaltirana. Tijekom 1942. godine dovršena je gradnja stambene zgrade Crnić prema projektu Zvonimira Vrkljana (Bauerova 21/Breščenskoga, 1940./1.). (Sl. 28) Iste je godine nastavljena i gradnja velikog kompleksa Hrvatskog Radiše. Između 1942. i 1945. godine dovršavaju se krila ovog kompleksa u Stančićevoj (tada Kvaternikovojoj) ulici, a 1943. izrađen je i projekt izgradnje dvorišnog objekta s dvoranom za javna okupljanja.¹⁶⁷

Nakon Drugog svjetskog rata Bauerova i Lorkovićeve ulica objedinjene su u jednu ulicu, no tada dolazi do promjene naziva u Ulicu narodnog heroja Josipa Kraša. U tadašnjoj Krašovoj ulici ostale su neizgrađene samo tri parcele, koje će s vremenom također biti popunjene. Već 1945. nastavljaju se radovi na kompleksu Hrvatskog Radiše, koji je u to vrijeme nacionaliziran i predan na uporabu Jugoslavenskoj narodnoj armiji. Tijekom 1946. godine započinju radovi na

167 Projekt krila u Stančićevoj 4 i dvorišni objekt s dvoranom potpisuje arhitekt Milan Tomičić, a nadogradnju 1., 2. i 3. kata u Stančićevoj 2 Ivan Kurtović, ovlašten građevinski inženjer.

27 Pogled iz zraka na istočni dio Zagreba oko 1938. s novoizgrađenim gradskim blokovima i trgovima. U prvom planu nalazi se zgrada Klasične gimnazije, u desnom uglu Trgovačka akademija i Državna ženska stručna škola, a u pozadini istog bloka zgrada Hrvatskog Radiše

Aerial view of eastern part of Zagreb around 1938 with newly built city blocks and squares. In the foreground there is the building of the Classical Grammar School /Klasična gimnazija/, in the right corner the Trade Academy /Trgovačka akademija/ and the National Women's Vocational School /Državna ženska stručna škola /, and in the background of the same block there is the Hrvatski Radiša building

28 Ulica Antuna Bauera 12-14, Stambene zgrade Penzionog zavoda za općinske službenike izgrađene prema projektu Zvonimira Vrkljana 1937./8. U pozadini se vidi gradnja Ulrichove zgrade na uglu Bauerove i Martičeve ulice 1938.

Antun Bauer Street 12-14, apartment buildings of the Retirement Institute for Municipality Civil Servants /Penzioni zavod za općinske službenike/ built in 1937/8 according to the design of Zvonimir Vrkljan. The construction of Ulrich's building at the corner of Bauerova and Martičeva Streets in 1938 can be seen in the background.

uređenju ovog kompleksa za Oficirski dom. Tijekom 1964. godine na mjestu nekadašnje potkivačke škole u Krašovoj (Bauerovoj) ulici 3 izgrađena je stambeno-poslovna peterokatnica Fonda za stambenu izgradnju NOO Medveščak (projekt i izvedba Industrogradnja, glavni projekt N. Krneta, 1963./4.). Tijekom 1977. na nekadašnjem zemljištu Hrvatskog Radiše u Bauerovoj ulici 33 izgrađen je prema projektu arhitekta Drage Bradića vojni Hotel Kalnik (Hotel

Kralj Zvonimir). Izgradnjom hotela konačno je u potpunosti definiran blok Zvonimirova, Bauerova, Stančićeva ulica, Trg kralja Petra Krešimira IV. Ovime je ujedno Kraševa (Bauerova) ulica konačno bila u potpunosti izgrađena. Tijekom 1990. godine ulici je vraćen prijašnji naziv Ulica Antuna Bauera, a tijekom proljeća i ljeta 2009. godine temeljito je uređena.

KATALOG OBJEKATA

- Vlaška ulica 74/Ulica Antuna Bauera 1 (uglovnica)
Zgrada V. policijske uprave Zagreb
Nepoznati graditelj
Godina izgradnje: oko 1850.
Adaptacija: 1876. u topničku vojarnu (projekt Rupert Melkius 1874./5.)
- Vlaška ulica 72/Ulica Antuna Bauera 2,4,6,8/Ulica fra Grge Martića 35-37
Stambeni kompleks Nadarbine zagrebačke nadbiskupije
Naručitelj: Nadarbina zagrebačke nadbiskupije
Projekt: Hugo Ehrlich
Godina izgradnje: 1926./8.
- Ulica Antuna Bauera 3
Stambena zgrada Fonda za stambenu izgradnju
Naručitelj: Fond za stambenu izgradnju NO Medveščak
Projekt: N. Krneta za Industrogradnju
Građevna dozvola: nije priložena
Uporabna dozvola: nije priložena
Godina izgradnje: 1964.
- Ulica Antuna Bauera 5/Ulica Matka Laginje (uglovnica)
Stambena zgrada Zagorske industrije glinenih proizvoda d.d.
Naručitelj: Zagorska industrija glinenih proizvoda d.d.
Projekt: Ervin Weiss
Građevna dozvola: 3. 2. 1931.
Uporabna dozvola: 10. 12. 1931.
Godina izgradnje: 1931.
- Ulica Antuna Bauera 7/ Ulica Matka Laginje (uglovnica)
Stambena zgrada Majdak
Naručitelj: Pavao i Marija Majdak
Projekt: Josip Gereš
Građevna dozvola: 1. 10. 1930.
Uporabna dozvola: 24. 8. 1931.
Godina izgradnje: 1930.-1931.
- Ulica Antuna Bauera 9/Ulica fra Grge Martića (uglovnica)
Stambena zgrada Massan
Naručitelj: Stjepan Massan
Projekt: Oton Goldscheider
Građevna dozvola: 9. 9. 1930.
Uporabna dozvola: 13. 7. 1931.
Godina izgradnje: 1930.-1931.
- Ulica Antuna Bauera 10/Ulica fra Grge Martića 14f (uglovnica)
Stambena zgrada Janović-Šerka
Naručitelji: Marijan Janović i Mate Šerka
Projekt: Antun Ulrich
Građevna dozvola: 25. 9. 1937.
Uporabna dozvola: 9. 8. 1938.
Godina izgradnje: 1937.-1938.
- Ulica Antuna Bauera 11/Ulica fra Grge Martića 16 (uglovnica)
Stambena zgrada Bajok
Naručitelj: Ivan Vlah Bajok
Projekt: Ivo Marčelja
Građevna dozvola: 21. 3. 1930.
Uporabna dozvola: 4. 11. 1930.
Godina izgradnje: 1930.
- Ulica Antuna Bauera 12
Stambena zgrada Penzionog fonda za općinske službenike
Naručitelj: Penzioni fond za općinske službenike Savske banovine
Projekt: Zvonimir Vrkljan
Građevna dozvola: 3. 8. 1937.
Uporabna dozvola: 9. 5. 1938.
Godina izgradnje: 1937.-1938.
- Ulica Antuna Bauera 13
Stambena zgrada Mohorovičić
Naručitelj: Božidar Mohorovičić
Projekt: Ivo Marčelja
Građevna dozvola: 4. 3. 1930.
Uporabna dozvola: 4. 11. 1930.
Godina izgradnje: 1930.
- Ulica Antuna Bauera 14
Stambena zgrada Penzionog fonda za općinske službenike
Naručitelj: Penzioni fond za općinske službenike Savske banovine
Projekt: Zvonimir Vrkljan
Građevna dozvola: 14. 6. 1937.
Uporabna dozvola: 9. 5. 1938.
Godina izgradnje: 1937.-1938.

- Ulica Antuna Bauera 15
Stambena zgrada Müller i Weinberger
Naručitelji: Emil Müller i Gizela Weinberger
Projekt: građevno poduzeće Honjac, Krušlin i Behrmann
Građevna dozvola: 5. 9. 1929.
Uporabna dozvola: 30. 9. 1930
Godina izgradnje: 1929.-1930.
- Ulica Antuna Bauera 15 (dvorište)
Stambena zgrada Müller i Weinberger
Naručitelji: Emil Müller i Gizela Weinberger
Projekt: Moses Lorber
Građevna dozvola: 4. 11. 1930.
Uporabna dozvola: 19. 4. 1932.
Godina izgradnje: 1931.-1932.
- Ulica Antuna Bauera 16
Stambena zgrada Bauer
Naručitelj: Nally Bauer
Projekt: Josip Neumann
Građevna dozvola: 2. 6. 1937.
Uporabna dozvola: 30. 12. 1937.
Godina izgradnje: 1937.
- Ulica Antuna Bauera 16 (dvorište)
Garaža
Naručitelj: Poduzeće Jugonafta
Projekt: Biro za građevinsko projektiranje Janžek
Građevna dozvola: 6. 4. 1960.
Uporabna dozvola: 19. 8. 1960.
Godina izgradnje: 1960.
- Ulica Antuna Bauera 17
Stambena zgrada Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora
Naručitelj: Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora
Projekt: Aleksandar Freudenreich i Julio Deutsch
Građevna dozvola: 1. 8. 1930.
Uporabna dozvola: 1. 7. 1931.
Godina izgradnje: 1930.-1931.
- Ulica Antuna Bauera 18/Ulica Radoslava Lopašića (uglovnica)
Stambena zgrada Rösler
Naručitelj: Izidor Rösler
Projekt: Bogdan Petrović
Građevna dozvola: 7. 11. 1936.
Uporabna dozvola: 16. 11. 1937.
Godina izgradnje: 1936.-1937.
- Ulica Antuna Bauera 19
Stambena zgrada Zagrebačke ledane d.d.
Naručitelj: Zagrebačka ledana d.d.
Projekt: Stjepan Planić
Građevna dozvola: 11. 3. 1931.
Uporabna dozvola: 14. 10. 1931.
Godina izgradnje: 1931.
- Ulica Antuna Bauera 19 (dvorište)
Tvornički kompleks Zagrebačka ledana d.d. sa zgradom uprave
Naručitelj: Zagrebačka ledana d.d.
Projekt: Janko Holjac
Građevna dozvola: 24. 1. 1905.
Uporabna dozvola: 5. 5. 1905.
Godina izgradnje: 1905.
Dogradnje i veće adaptacije: 1921.-1922, 1925.-1926, 1953.-1954.
- Ulica Antuna Bauera/ Ulica Radoslava Lopašića 14 (uglovnica)
Stambena zgrada Heinzel i Dubsky
Naručitelji: Berta Heinzel i Milka Dubsky
Projekt: Jaromir Dubsky
Građevna dozvola: 24. 6. 1936.
Uporabna dozvola: 2. 6. 1937.
Godina izgradnje: 1936.-1937.
- Ulica Antuna Bauera 21/Ulica Šandora Breščenskoga 1 (uglovnica)
Stambena zgrada Crnić
Naručitelji: Mate Crnić, Josip Crnić i Nikola Crnić
Projekt: Zvonimir Vrkljan
Građevna dozvola: 7. 11. 1940.
Uporabna dozvola: 1. 12. 1942.
Godina izgradnje: 1941.-1942.
- Ulica Antuna Bauera 22
Stambena zgrada Schlesinger
Naručitelj: Jaques Schlesinger (podatak prema položajnom nacrtu iz 1938.)
Projekt: nije pronađen podatak
Građevna dozvola: nije pronađen podatak
Uporabna dozvola: nije pronađen podatak
Godina izgradnje: nije pronađen podatak
- Ulica Antuna Bauera 23/Ulica Šandora Breščenskoga 2-4 (uglovnica)
Stambena zgrada Saveza grafičkih radnika
Naručitelj: Savez grafičkih radnika Jugoslavije podružnica Zagreb
Projekt: Milan Delenardo
Građevna dozvola: 7. 7. 1937.
Uporabna dozvola: 27. 9. 1938.
Godina izgradnje: 1937.-1938.

- Ulica Antuna Bauera 24
Stambena zgrada Massan
Naručitelj: Zvonimir Massan
Projekt: Franjo Car
Građevna dozvola: 12. 4. 1935.
Uporabna dozvola: 12. 8. 1935.
Godina izgradnje: 1935.
- Ulica Antuna Bauera 25
Stambena zgrada Cividini
Naručitelji: Aleksander i Olga Cividini
Projekt: Danilo Žagar
Građevna dozvola: 24. 8. 1933.
Uporabna dozvola: 26. 9. 1934.
Godina izgradnje: 1933.-1934.
- Ulica Antuna Bauera 26
Stambena zgrada Schlesinger
Naručitelji: Jaques i Greta Schlesinger
Projekt: Amadeo Carnelutti
Građevna dozvola: 21. 5. 1936.
Uporabna dozvola: 24. 11. 1936.
Godina izgradnje: 1936.
- Ulica Antuna Bauera 27
Stambena zgrada Paskiević
Naručitelj: Olga Paskiević-Čikara
Projekt: Frane Cota
Građevna dozvola (1. projekt): 26. 9. 1933.
Građevna dozvola (2. projekt): 25. 4. 1938.
Uporabna dozvola: 23. 11. 1939.
Godina izgradnje: 1938.-1939.
- Ulica Antuna Bauera 28
Stambena zgrada Massan
Naručitelj: Zvonimir Massan
Projekt: Franjo Car
Građevna dozvola: 7. 2. 1936.
Uporabna dozvola: 20. 7. 1936.
Godina izgradnje: 1936.
- Ulica Antuna Bauera 29/Ulica kralja Zvonimira 11
(uglovnica)
Stambena zgrada Kern
Naručitelj: Filip Kern
Projekt: Leo Neuberger
Građevna dozvola: 6. 6. 1933.
Uporabna dozvola: 7. 6. 1934.
Godina izgradnje: 1936.-1934.
- Ulica Antuna Bauera/Ulica kralja Zvonimira 9 (uglovnica):
Stambena zgrada Pick
Naručitelj: Berta Pick
Projekt: Bogdan Petrović
Građevna dozvola: 11. 5. 1935.
Uporabna dozvola: 1. 11. 1935.
Godina izgradnje: 1935.
- Ulica Antuna Bauera 30
Stambena zgrada Cabas
Naručitelj: Draga Cabas Klobučar
Projekt: Ilija Badovinac
Građevna dozvola: 3. 5. 1935.
Uporabna dozvola: 5. 11. 1935.
Godina izgradnje: 1935.
- Ulica Antuna Bauera 31/Ulica kralja Zvonimira 12/Ulica
Marka Staničića 2-4:
Dom Hrvatskog Radiše (Oficirski dom, Dom Jugoslavenske
narodne armije, Dom hrvatske vojske)
Naručitelj: zaklada društva Hrvatski Radiša
Projekt: Oswald Schindler
Građevna dozvola za čitav kompleks: 2. 7. 1931.
- 1. Ulica Antuna Bauera 31/Ulica kralja Zvonimira
Dom Hrvatskog Radiše (Dom sjevernoameričkih Hrvata)
Naručitelj: zaklada društva Hrvatski Radiša
Građevna dozvola: 2. 7. 1931.
Uporabna dozvola: (djelomična 27. 11. 1934.) 21. 1. 1937.
Godina izgradnje: 1931.-1937.
- 2. Ulica kralja Zvonimira 12/ Ulica Marka Staničića 2
Dom Hrvatskog Radiše
Naručitelj: zaklada društva Hrvatski Radiša
Građevna dozvola 2. 7. 1931.
Uporabna dozvola: 17. 3. 1945.
Godina izgradnje: 1938.-1945.
(Hrvatski Radiša: Staničićeva 2 nadogradnja 1.,2, i 3 kata
1942, Staničićeva 4 vrijeme gradnje: 1942.-1945.)
- Ulica Antuna Bauera 32/Ulica kralja Zvonimira 8
(uglovnica)
Zgrada ekonomske visoke škole (Prirodoslovno-matema-
tički fakultet)
Naručitelj (investitor): zaklada kralja Aleksandra i kraljice
Marije
Projekt: Vjekoslav (Alojz) Bastl
Građevna dozvola: 25. 8. 1927.
Uporabna dozvola: 20. 11. 1928.
Godina izgradnje: 1927.-1928.

- Ulica Antuna Bauera 33
Hotel Kalnik (Hotel Zvonimir)
Naručitelj: V. armijska oblast JNA
Projekt: Drago Bradić
Građevna dozvola:
Uporabna dozvola:
Godina izgradnje: 1977.
- Ulica Antuna Bauera 34
Stambena zgrada Ekonomske visoke škole
Naručitelj: Zaklada kralja Aleksandra i kraljice Marije
Projekt: Vjekoslav (Alojz) Bastl
Građevna dozvola: 6. 11. 1930.
Uporabna dozvola: 1. 9. 1931.
Godina izgradnje: 1931.
- Ulica Antuna Bauera 35/Trg kralja Petra Krešimira/Ulica Marka Stančića
Zgrada Trgovačke akademije i Državna ženska stručna škola (Komanda V. armijske oblasti JNA, Ministarstvo obrane RH)
Naručitelj: Kraljevska banovska uprava Savske banovine
Projekt: Zvonimir Vrkljan
Građevna dozvola: 1936.
Uporabna dozvola: 1938.
Godina izgradnje: 1936.-1938.
- Ulica Antuna Bauera 36
Stambena zgrada Majdak
Naručitelji: Pavao i Manja Majdak
Projekt: Josip Gereš
Građevna dozvola: 30. 12. 1926.
Uporabna dozvola: Nije pronađena
Godina izgradnje: 1927.
- Ulica Antuna Bauera 36 (dvorište)
Garaža
Projekt: Ivo Marčelja
Građevna dozvola: 23. 5. 1932.
Godina izgradnje: 1932.
- Ulica Antuna Bauera 38
Stambena zgrada Bezić
Naručitelj: Marin Bezić
Projekt: Marin Bezić
Građevna dozvola: 17. 5. 1927.
Uporabna dozvola: 5. 1. 1928.
Godina izgradnje: 1927.-1928.
- Ulica Antuna Bauera 40
Stambena zgrada Košutić
Naručitelj: Mirko Košutić
Projekt: Mirko Košutić
Građevna dozvola: 28. 3. 1927.
Uporabna dozvola: 24. 9. 1927.
Godina izgradnje: 1927.
- Ulica Antuna Bauera 42/Ulica kneza Višeslava 13
Stambena zgrada Carnelutti
Naručitelji: Amadeo i Ubaldo Carnelutti
Projekt: Amadeo Carnelutti
Građevna dozvola: 7. 10. 1930.
Uporabna dozvola: 23. 7. 1931.
Godina izgradnje: 1931.

LITERATURA

- Aleksander, A. Š. (1929.): Zagrebački zbor u godini 1909-1919, *Vjesnik Zagrebačkog zbora*, Zagreb, 10-12
- Bagarić, M. (2010.): Arhitektura Zagrebačkog zbora od 1910. do 1935., *Radovi IPU*, br.34, Zagreb, 170
- Barišić, Z. (2002.): Trg kralja Petra Krešimira IV. u Zagrebu, *Prostor*, 1(23), Zagreb, 77-91
- Buntak, F. (1974.): Izgled i razvitak središta Zagreba u dva barokna stoljeća, *Iz starog i novog Zagreba*, br. V., Muzej grada Zagreba, 27-50
- Buntak, F. (1996.): *Povijest Zagreba*, NZMH, Zagreb
- Ćuk, J. (1942.): *Zagrebačka županija oko XIII. stoljeća*, Zagreb
- Deželić, S. (1907.): *Vrhovčeva zaklada za imovnu občinu Vlačka ulica*, Zagreb
- Dimitrijević- Kolar, M. (2004.): *Hrvatski radiša 1903.-1945./2003.*, Zagreb
- Dobronić, L. (1951.): Topografija zemljišnih posjeda zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201., *Rad JAZU* 283, 245-316, Zagreb
- Dobronić, L. (1959.): *Stare numeracije kuća u Zagrebu*, MGZ, Zagreb
- Dobronić, L. (1971.): *Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba*, Zagreb
- Dobronić, L. (1991.): *Biskupski i Kaptolski Zagreb*, Školska knjiga, Zagreb

- Ehrlich, H. (1932.): Stambene kuće nadarbine nadbiskupije Zagrebačke, *Arhitektura*, br. 8, Ljubljana, 222-223
- Franković, E. (1981.): Regulatorna osnova Zagreba iz 1865. godine, *Život umjetnosti*, br. 32, IPU, Zagreb, 49 - 59
- Franković, E. (1983.): Regulatorna osnova istočnih područja Zagreba, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, JAZU, knj. 49, Zagreb, 245-274
- Franković, E. (1988.): Lenucijeva era, *Arhitektura*, br. 204-207, Zagreb, 81-111
- Gregl, Z. (1984.): Pokušaj rekonstrukcije antičke cestovne mreže na području Zagreba, *Iz starog i novog Zagreba*, br. VI., Muzej grada Zagreba, 7-16
- Hribar, S. (1929.): Razvitak grada Zagreba od 1919-1929, *Jugoslavija na tehničkom polju 1919-1929*, Udruženje jugoslavenskih inženjera i arhitekta, 239-245
- Hudovski, A. (uredio), (1892.): *Kažiput za urodjenike i strance*, Zagreb
- Klaić, N. (1982.): *Zagreb u srednjem vijeku*, SNL, Zagreb, 321
- Knežević, S. (2003.): *Zagreb u središtu*, Barbat, Zagreb
- Knežević, S. (2004.): Nadbiskupski/Langov trg: mijene i poništenje, *Radovi IPU*, God. 28, Zagreb, 251-268
- Knežević, S. (2007.): Zagrebačke planirane vojarne iz doba Habsburške monarhije, *Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, IPU, Zagreb, 321-335
- Knežević, S. (2011.): *Zagreb, art, memorija*, Meandar, Zagreb
- M. U., Zagrebački zbor rad u prošlosti i program u budućoj godini, *Zagreb* (revija), 1939., br. 1-2, str. 29-32
- Potočnjak, V. (1939.): Arhitektura u Hrvatskoj 1888-1938, *Građevinski vjesnik*, br. 4-5, Zagreb, str. 49-79
- Rendić-Miočević, A. (uredio) (1994./5.): *Zagreb prije Zagreba*, katalog izložbe, Muzej grada Zagreba, 80
- Sokolić, N., Jukić, T. (2010.): Zagrebačko naselje Stara Peščenica : urbanistički aspekti razvoja, *Prostor*, Arhitektonski fakultet, br. 18 (2), Zagreb, 288-305
- Strohal, R. (1933.): *Vlaška ulica i župa sv. Petra u Zagrebu*, Zagreb
- Ulčnik, I. (1942.): Vjekoslav Frigan odvjetnik i bivši načelnik grada Zagreba, *Zagreb* (revija), god. 10, br. 1-2: 5-19; br. 3-4: 69-97; br. 6-5: 122-132; br. 7:154-169, Zagreb
- Vrkljan, Z. (1995.): *Sjećanja*, Zagreb
- Mnijenje strunoga odbora društva inženjera i arhitekta u Zagrebu ob osnovi građevnoga reda za slob. i kralj. glavni grad Zagreb sastavljenoj po gradskom viećniku gosp. Adolfu Hudovskiju, *Viesti društva inženjera i arhitekta* (prilog), br. 5, 30. 09. 1894., Zagreb
- Gradjevni propisi za slob. i kr. glavni grad Zagreb*, Općina slob. i kr. glav. grada Zagreba, Zagreb, 1914.
- Adresar sveopći obavjesnik slob. i kralj. grada Zagreba za 1921. god.*, Zagreb, 1920.
- Stari planovi Zagreba*, Urbanistički zavod grada Zagreba, opis planova L. Dobronić, Zagreb, 1961.
- Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama*, katalog izložbe, uredio dr. Paško Lovrić, Umjetnički paviljon, Zagreb, 1994.
- Zagreb prije Zagreba*, katalog izložbe, uredio Ante Rendić-Miočević, Muzej grada Zagreba, 1994./5.

NEPOTPISANI NOVINSKI ČLANCI

- Neues Schlachthaus in Agram, *Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Wien, 23. 12. 1897., str. 144
- Agram Erweiterung der Wasserleitung-Schlachthausumbau, *Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Wien, 24. 8. 1899., str. 358
- Agram, Bau eines neuen Schlachthauses in Agram, *Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Wien, 25. 10. 1900., str. 21
- Agram, Schlachthaus, *Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Wien, 19. 12. 1901., str. 76
- Agram, Schlachthausbau, *Wiener Bauindustrie-Zeitung*, Wien, 10. 4. 1902., str. 199
- Zagrebačka ledana odpočeti će s raspačavanjem leda, *Agramer Zeitung*, Zagreb, 7.6. 1905, str. 8
- Die Agramer Eisfabrik, *Agramer Zeitung*, Zagreb, 21. 6. 1905., str. 5-6
- Zagrebački zbor, *Narodne novine*, 19. 7. 1911.
- Zagrebački zbor, *Narodne novine*, 22. 7. 1911.
- Nesnosne prilike u zagrebačkoj klaonici, *Obzor*, Zagreb, 8. 4. 1914., str. 3
- Nesnosne prilike u zagrebačkoj klaonici, (reagiranje), *Obzor*, Zagreb, 9. 4. 1914., str. 3
- Blagoslov Doma sjevernoameričkih Hrvata za Hrvatskog Radišu, *Hrvatski Radiša*, br. 5, Zagreb, 11. 5. 1935.
- Radišino slavlje, Svečani blagoslov temeljnog kamena Stalnog privredno-odgojnog zavoda Hrvatskog radiše u Zagrebu, *Hrvatski Radiša*, br. 22-21, Zagreb, 1. 12. 1939.

IZVORI

- Monumenta historica civitatis Zagrabiae*, pripremio Ivan Krstitelj Tkalčić, sv. II., 1400.-1499., Zagreb, 1894.
- Monumenta historica civitatis Zagrabiae*, pripremili Emilij Laszovski i Lelja Dobronić, sv. XX., 1701.-1742., Zagreb, 1971.
- Monumenta historica civitatis Zagrabiae*, pripremila Lelja Dobronić, sv. XXI., 1743.-1834., Zagreb, 1975.
- Izveštaji Gradskog poglavarstva u Zagrebu 1913. – 1925.*, Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, 2015.

KARTE, PLANOVI I REGULATORNE OSNOVE

- Prva zemaljska jozefinska izmjera 1: 28.000, 1783./4., Österreichisches Staatsarchiv- Kriegsarchiv, Beč
- Rukopisna vojna topografska karta Hrvatske, 1: 57.600, 1783./4., Österreichisches Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Beč
- Plan grada Zagreba Petra Haillera, ces. i kralj. provincijala i otpremnika poštanskih kola u Zagrebu, 1825.

- Rukopisna karta karta Zagreba i okolice (*Agram sammt Umgebung*), 1: 14400, 1853./4., Österreichisches Staat-sarchiv- Kriegsarchiv, Beč
- Tiskana karta Zagreba i okolice (*Agram sammt Umgebung*), 1: 14400, 1853./4., Muzej grada Zagreba
- Katastarski plan grada Zagreba (Prva katastarska izmjera), 1862./4. 1: 1.440, Muzej grada Zagreba
- Nacrt Zagreba Dragutina Albrechta, 1: 5.760, 1864., Muzej grada Zagreba
- Nacrt grada Zagreba, Gradski gradjevni ured, 1: 11.520, 1878., Muzej grada Zagreba
- Nacrt grada Zagreba, regulatorna osnova, Gradski gradjevni ured, 1: 11.520, 1889., Muzej grada Zagreba
- Nacrt grada Zagreba, Gradski gradjevni ured, 1: 11.520, 1898., Muzej grada Zagreba
- Katastarski plan grada Zagreba (Prva katastarska izmjera), 1862./4. 1: 1.440, Muzej grada Zagreba
- Regulatorna osnova grada Zagreba, dio od Draškovićeve ulice prama Maksimiru, Gradski gradjevni ured, 1: 2200, 23. 8. 1905., Državni arhiv u Zagrebu, GPZ-GO
- Regulatorna osnova sl. i kr. glavnog grada Zagreba, dio istočno od Draškovićeve ulice između Vlačke ulice i kr. ug. željeznice, 1: 2880, Zagreb, veljača 1905., Gradski gradjevni ured, Lenuci, Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH
- Regulatorna osnova sl. i kr. glavnog grada Zagreba, dio istočno od Draškovićeve ulice između Vlačke ulice i kr. ug. željeznice, 1: 2880, Zagreb, srpanj 1905., Gradski gradjevni ured, Lenuci, Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH
- Regulatorna osnova sl. i kr. glavnog grada Zagreba, dio istočno od Draškovićeve ulice između Vlačke ulice i kr. ug. željeznice, 1: 2880, U Zagrebu, mjeseca siječnja 1909., Gradski gradjevni ured, Milan Lenuci, Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH
- Katastarska izmjera, 1909.-1913., nadopunjeno izdanje, Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH
- Katastarska izmjera, 1915., Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH
- Nacrt Zagreba, 1: 10.000, Gradski gradjevni odsjek, 1923., Muzej grada Zagreba
- Nacrt slob. i kr. grada Zagreba, 1: 10.000, Gradski mjernički odsjek, 1932., Muzej grada Zagreba
- Nacrt Zagreba, 1: 5000, Gradski mjernički odsjek, 1923., Muzej grada Zagreba
- Nacrt slob. i kr. grada Zagreba, 1: 5000, Gradski mjernički odsjek, 1928., Planoteka Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH
- Nacrt Zagreba, 1: 5000, 1930., Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH
- Nacrt grada Zagreba, 1: 5000, Gradski mjernički odsjek, 1934-35.
- Nacrt grada Zagreba, 1947., Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH

DOKUMENTACIJSKE ZBIRKE I ARHIVSKI FONDOVI

- Bauerova ulica, Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZ/GPZ)
- Breščenskoga ulica, Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZ/GPZ)
- Bauerova ulica 19, predmet: Ledana, Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZ/GPZ)
- Bauerova 19, predmet: stambena zgrada Zagrebačka ledana d.d., Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZ/GPZ)
- Laginjina ulica, Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZ/GPZ)
- Lopašićeva ulica, Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZ/GPZ)
- Martićeva ulica, Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZ/GPZ)
- Zagrebački zbor (Zagrebački velesajam), Državni arhiv u Zagrebu (HR-DAZG-251)
- Ostavština arhitekta Aleksandra Freudenreicha, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine – planoteka (MK-UZKB-OAF)
- Zbirka starih karata i planova Zagreba i okolice, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine – planoteka (MK-UZKB)

Summary

ANTUN BAUER STREET IN ZAGREB – URBAN AND ARCHITECTURAL DEVELOPMENT FROM A MEDIEVAL ROAD TO A MODERN STREET

The Antun Bauer Street is one of the oldest city roads. It developed from a medieval road at the beginning of Laška Ves leading to the Sava River. At the end of the 18th century, bishop's gardens have been landscaped between Vlačka Street and Medveščak creek along the way to the Sava River. The transformation of the road to the Sava River into a city street began in the second half of the 19th with the construction of the City slaughterhouse. This road was then called the Slaughterhouse road, becoming at the time Zagreb eastern outskirts. Although

this area remained unbuilt for a long time, the city administration was rethinking its urbanisation very seriously. The first plan was adopted already in 1878 and was followed by regulatory plans in 1887 and 1905. In the early 20th century the Slaughterhouse road was the main axe of urbanisation of this part of town around which new city blocks and street outlines were being formed. Intensive construction of apartment buildings started after World War I. At that time this suburban road starts transforming into a modern city street.